

De Psalmen met historische opschriften

<https://hdl.handle.net/1874/260049>

I

7.

DE PSALMEN

MET

HISTORISCHE OPSCHRIFTEN.

THE HISTORY OF THE

REIGN OF CHARLES THE FIRST

BY JOHN BURNET

IN TWO VOLUMES

VOLUME THE SECOND

1704

LONDON: Printed by J. Sturges, in Strand, near the Temple Church.

1704

1704

1704

1704

1704

1704

1704

DE PSALMEN

MET

HISTORISCHE OPSCHRIFTEN.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT,

NA MACHTIGING VAN

DEN RECTOR MAGNIFICUS

Dr. W. G. BRILL,

GEWOON HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER WIJSBEGEERTE
EN LETTEREN,

MET TOESTEMMING VAN DEN ACADEMISCHEN SENAAAT

EN

VOLGENS BESLUIT DER GODGELEERDE FACULTEIT,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

DOCTOR IN DE GODGELEERDHEID,

AAN DE HOOGESCHOOL TE UTRECHT,

op Vrijdag den 30. Juni 1871, des namiddags te één ure,

IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN

DOOR

FREDERIK JACOB VAN DEN HAM,

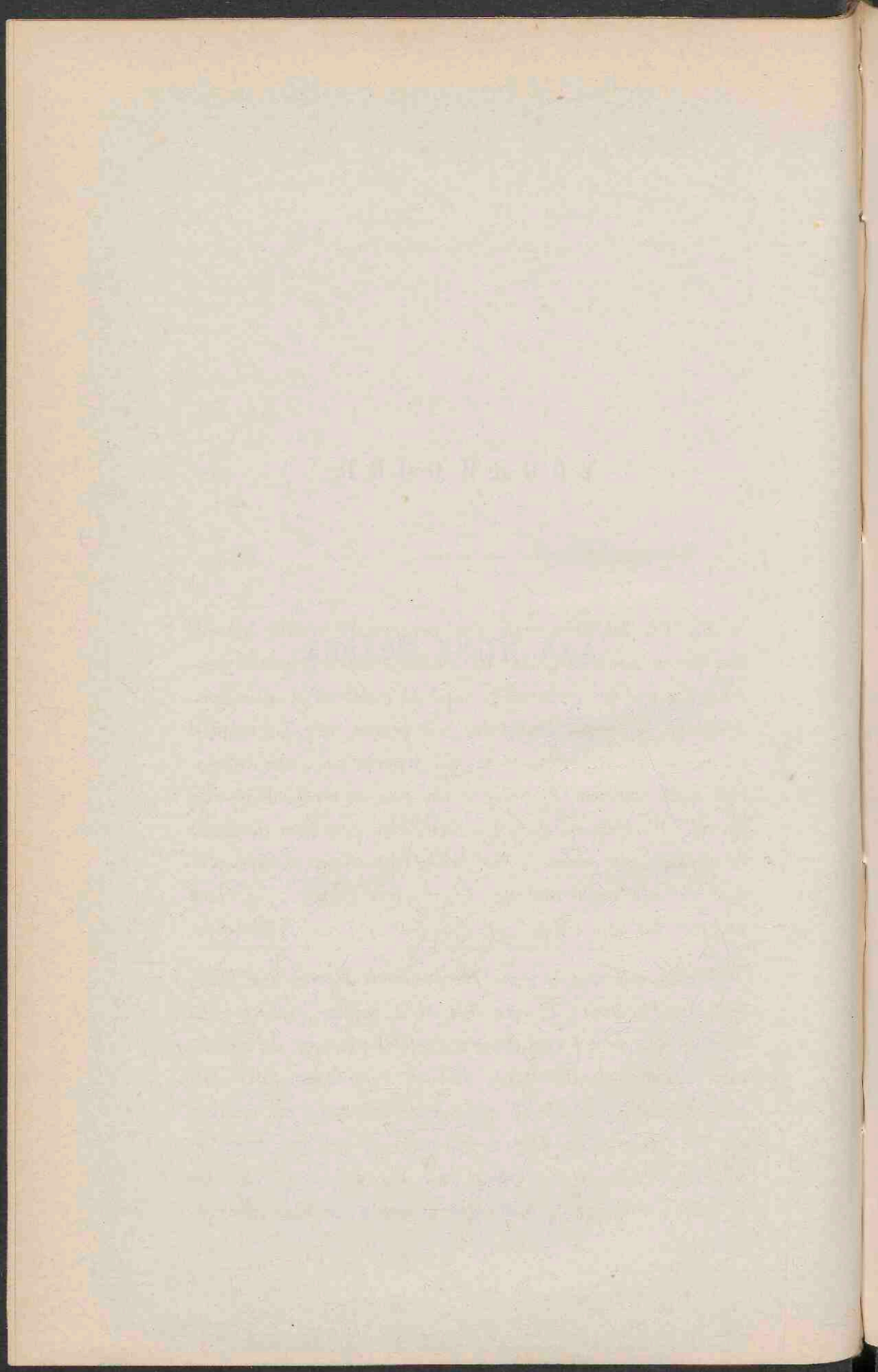
GEBOREN TE VEENENDAAL.

UTRECHT,
KEMINK EN ZOON.

1871.

AAN MIJNE MOEDER.

V O O R W O O R D.

Bij het schrijven van een proefschrift dunkt het mij een eerste vereischte, dat de schrijver zijne krachten concentreert op een onderwerp, niet te omvangrijk voor zijne krachten. Daarom kwam het mij gepast voor, het volgend onderzoek in te stellen dat, hoe beperkt ook, een belangrijk licht zou kunnen verspreiden over de geschiedenis van Israël. Wat ik op de volgende bladen den lezer aanbied, is slechts eene proeve, wier gebrekkigheid en onvolkomenheid ik zelf zeker niet het minst gevoel, en doch waartoe het honderdmaal gezegde hier nog eens te herhalen.

Het is mij aangenaam, Hooggeleerde Heeren der Theologische Faculteit, U aan het eind mijner Academische studiën een woord van dank toe te brengen voor uw onderricht. De welwillendheid, die ik van ieder uwer heb ondervonden, wensch ik nimmer te vergeten; zij maakt, dat ik deze regelen neerschrijf, niet om aan een vorm te voldoen, maar uit een gevoel van ware erkentelijkheid, en ik twijfel niet, of gij beschouwt ze van uwen kant evenzoo.

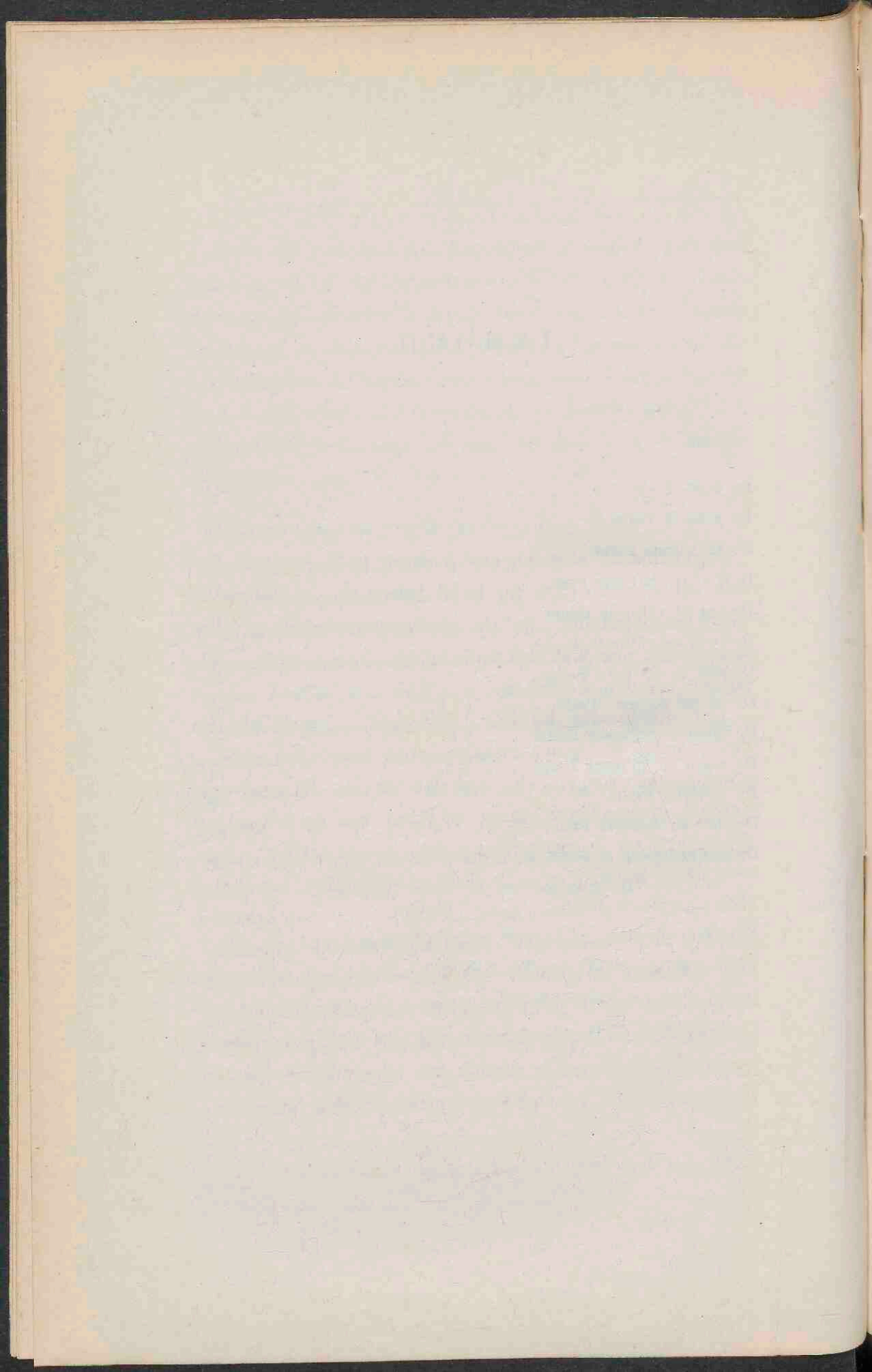
Van uwe vriendschap, hooggeschatte promotor DOEDES, behoefde ik bij het bewerken van dit geschrift niet eerst overtuigd te worden; ik kende uwe belangstelling in mijne studiën en in alles, wat mij betreft. Uw naam hier in het bijzonder te noemen met dien van U Hooggeleerde VAN OOSTERZEE, als vrienden mijns vaders, kan ik niet nalaten. Ik beveel mij ook voor het vervolg in U beider vriendschap aan.

Van niemand verwacht Gij met meer recht een woord van dank in de voorrede eener dissertatie dan van mij, Hooggeleerde DE JONG. Wat gij doen wilt om iemand in zijne studiën behulpzaam te zijn, heb ik nu twee jaren ondervonden op eene wijze, die ik nooit genoeg kan waardeeren. Dat ik de studie van een vak, waaraan ik onder den Hooggeleerden MILLIES, wien ik niet licht zal vergeten, reeds begonnen was mij eenigzins te wijden, na zijn dood zoo spoedig heb kunnen hervatten, heb ik U te danken. Ik weet, dat ik verder op Uwe hulp mag rekenen bij eene studie, waarvan ik durf te getuigen: wat er mij bij ontbreken moge, de lust allerminst.

Met een groet aan U mijne vrienden, wier namen ik niet behoef te noemen, wil ik eindigen. De gedachte aan den omgang met U, zal mij steeds met genoeg doen terugzien op mijn voleindigden Academietijd.

I N H O U D.

	Bladz.
De derde Psalm	16.
De zevende Psalm	20.
De achttiende Psalm	26.
De vier en dertigste Psalm	41.
De een en vijftigste Psalm	49.
De twee en vijftigste Psalm	59.
De vier en vijftigste Psalm	63.
De zes en vijftigste Psalm	66.
De zeven en vijftigste Psalm	70.
De negen en vijftigste Psalm	73.
De zestigste Psalm	79.
De drie en zestigste Psalm	88.
De honderd twee en veertigste Psalm	92.

Geen betere weg om een persoon te leeren kennen, dan zijne geschriften ter hand te nemen; vooral wanneer de berichten, die de geschiedenis omtrent hem mededeelt, ons niet zoo volledig ten dienste staan, als wij wel zouden wenschen.

Dat dit laatste bij David het geval is, valt niet te ontkennen. De voornamste bron toch voor zijne levensgeschiedenis vormen de verhalen in de boeken van Samuel opgeteekend, maar afgezien van de vraag, of zij onpartijdig de historie ons voor oogen stellen, verre van daar dat zij eene volledige biographie behelzen. Hun onvolledig fragmentarisch karakter, hieraan bijvoorbeeld te herkennen, dat zij somtijds dezelfde gebeurtenis, afwijkend in bijzonderheden, herhalen, springt ieder in het oog. Wat de Chronijken aangaat, hunne geloofwaardigheid is in lateren tijd zoo heftig aangevallen ¹⁾, dat het weinig kritiek zou verraden, ze zonder nader onderzoek bij Davids levensbeschrijving ten grond-

1) Vooral door Graf, *Die geschichtlichen Bücher des A. T.*

slag te leggen; bovendien hebben zij voor een goed deel uit Samuel, of uit dezelfde bron als Samuel geput, en verrijken onze kennis slechts met de mededeeling van de door David ingevoerde liturgische instellingen, wel te verstaan, indien deze aan hem mogen toegeschreven worden. Veel minder mag hier de latere geschiedschrijver Flavius Josephus in aanmerking komen, die weder van de twee genoemde schriften afhankelijk is.

Gesteld, dat de liederen in het Psalmboek voor een groot gedeelte van David afkomstig zijn, zoo leveren zij in dat geval eene onschatbare bijdrage om zijn karakter en zijne denkwijze te leeren kennen. Maar juist over dit punt bestaat een groot verschil van meening. Was men vroeger van gevoelen, dat de Davidische periode een bloeitijd mocht genoemd worden, ook en niet het minst wat Israëls letterkunde betreft, in onze eeuw heeft het eerst Vatke eene lijnregt tegenovergestelde meening voorgestaan in zijn werk: *Die Religion des A. T.* Hij twijfelt, of David den naam van godsdienstig dichter verdient, en al neemt men dit ook aan, of in dat geval zijne zangen ongeschonden tot ons zijn gekomen, zonder den invloed eener omwerking te hebben ondergaan, die de religieuse begrippen van latere ontwikkeling aan den op lagoren godsdienstigen trap staanden David geleend heeft. In ieder geval kunnen wij volgens hem Davids liederen niet gebruiken, om van zijn persoon een juist denkbeeld te verkrijgen. Het voetspoor van Vatke is door v. Lengerke¹⁾ en

1) *Die fünf Bücher der Psalmen*, 1857. Hupfeld meent, dat er

Meier ¹⁾ gevolgd, die evenzoo beweren, dat in strijd met de opschriften geen enkele psalm het merk van David draagt. In ons vaderland heeft de hoogleeraar Kuenen deze kwestie uitvoerig behandeld in zijn werk: *Hist. krit. onderzoek naar het ontstaan en de verzameling van de boeken des O. V.*, en is tot het resultaat gekomen, dat slechts enkele dichtstukken, op Davids naam gesteld, zooals de klaagzang over Saul en Jonathan, 2 Sam. I: 18 vv. en over Abner, 2 Sam. III: 33, 34, tegen de kritiek bestand zijn.

Lijnregt hier tegenover staan zij, die de autoriteit der opschriften handhaven, en in overeenstemming met deze, meer dan 70 psalmen voor Davidisch houden. Tot de voornaamste vertegenwoordigers van dit gevoelen behooren Hengstenberg, Hävernick, Keil, Clauss, Tholück e. a. ²⁾.

Tusschen deze uiterste linker- en rechterzijde bevindt zich een centrum, welks vertegenwoordigers, zij het ook de een meer, de ander minder, overblijfselen van Davids hand in den psalmbundel meenen te vinden. Om niet meerderen te noemen vermeld ik alleen Hitzig en Ewald ³⁾.

Zijn er psalmen van David?

Davidische psalmen in den bundel aanwezig zijn, maar moeilijk voor ons te herkennen. Zie *Comm. über die Pss. I*, bl. 35.

1) *Gesch. der Hebr. National-literatur*.

2) Zie Hävernick, *Einleitung*, Keil, *Einleitung*, en de commentaren der overigen.

3) Nog anderen zouden ter sprake kunnen komen, zooals Bleek (vg. *Inl.*) Stähelin, Delitzsch.

Ziedaar de vraag, wier beantwoording eene opzettelijke bespreking waard is. Hierover wensch ik in dit geschrift iets in het midden te brengen. Ik heb daartoe die psalmen gekozen, welke door de er boven geplaatste opgaven, die den auteur en de gelegenheid waarbij zij vervaardigd zijn aangeven, een beter aanknooppunt dan andere voor de kritiek aanbieden. Ook zijn hieronder juist diegene te vinden, zooals Ps. XVIII, over wier echtheid het meest strijd wordt gevoerd. Dat door mij de zaak tot beslissing gebracht zal worden, hiermede vlei ik mij allerminst. Slechts een naar ik hoop onpartijdig en vrij onderzoek heb ik mij voorgenomen; overweging van anderer meeningen, zonder ze uit de hoogte te veroordeelen. Om van de ongepastheid van het laatste overtuigd te worden, behoeft men niet ver ingedrongen te zijn in de psalmenkritiek, die hare moeilijkheden in niet geringe mate met zich brengt.

Inderdaad zijn de bezwaren, op welke men stuit, in groot getal aanwezig. Vraagt men, welken weg in te slaan om aan een psalm zijnen vervaardiger aan te wijzen, of wel den tijd, waarin hij behoort, het antwoord is eenvoudig: vergelijking van de geloofwaardige berichten in de historische geschriften met den inhoud van het lied dat men behandelt. Maar dit middel, zoo eenvoudig in de theorie, laat dikwijls bij de praktijk in verlegenheid. Vele gedichten zijn van zoo algemeen inhoud, dat zij schijnbaar in ieder tijdvak der Israëlitische geschiedenis passen. Al moet men dus somtijds erkennen, dat er geene reden bestaat om van het opschrift af te wijken, toch blijft de onzekerheid

bestaan, en de juistheid van het opschrift is daarmede nog niet bewezen. Wisten wij meer van de Hebreeuwsche taal, zij zou een betere hulp aanbieden dan nu het geval is. Van de archaïsmen, die men aanvoert, is het meermalen twijfelachtig, of zij met recht dien naam dragen, en waarom kan een later dichtstuk niet in zuiverheid van dictie met een ouder lid wedijveren? Nog meer gewaagd schijnt mij eene poging toe, vooral door Stähelin voorgestaan¹⁾, om uit te maken, wat als het oorspronkelijke, wat als het nagevolgde moet beschouwd worden, toegegeven dan nog, dat er afhankelijkheid bestaat tusschen het een en het ander. Geen zekerder gids, dit mag men vaststellen, dan de historie, om tot meerder of minder zekerheid te geraken, door gegevens aan het gedicht zelf en aan de geschiedboeken ontleend.

Wellicht meent iemand, dat in de opschriften een hulpmiddel gegeven is, dat niet ongebruikt mag blijven. Eigenlijk kan eerst na het onderzoek van den inhoud der psalmen over hunne waarde uitspraak worden gedaan, en moet hunne geloofwaardigheid onderzocht, niet vooraf vastgesteld worden. Reeds vroeg zijn zij, als van weinig autoriteit, ter zijde gesteld. Theodorus van Mopsveste achtte ze louter gissingen; op welken grond is

1) Zie het door hem geschrevene in *Zeitschr. der D. Morgenl. Gesellschaft*. Dl. XVI. bl. 257. *Ueber die Davidischen Psalmen die die Ueberschriften in die Zeiten der Saulischen Verfolgungen versetzen*. Door vergelijking van taal en uitdrukkingen zoekt hij de meest oorspronkelijke psalmen uit te vinden, om zoo op te klimmen tot Davids tijd. De onzekerheid dezer methode doet geen groot vertrouwen stellen in het door hem verkregen resultaat.

niet bekend. Hunne opzettelijke bestrijding dagteekent eerst van 1767, toen Vogel zijne verhandeling schreef: *Dissertatio inscriptiones Psalmorum serius demum additas videri*, ofschoon reeds vóór dien tijd twijfel was ontstaan aan hunne geloofwaardigheid ¹⁾.

Hengstenberg en Hävernick hebben getracht ze weder in aanzien te brengen, ook Delitzsch, die hierin van de eerstgenoemden verschilt, dat hij de ל autoris in לְרַרְרֵי dikwijls aldus weergeeft, alsof de bedoeling ware: in den geest of op de wijze van David, en zoo de juistheid der opschriften meent te kunnen handhaven.

Eenige opmerkingen over dit punt, afgezien van de vraag of inhoud en titel overeenstemmen, mogen hier voorafgaan. De verdedigers der opschriften beroepen zich op de gewoonte der Arabische schrijvers, van hunnen naam boven hunne werken te plaatsen. Intusschen is dit beroep van weinig waarde, en eigenlijk is het vreemd een bewijs aan te brengen, dat meer tegen dan voor de opschriften pleit. Ik merk slechts aan, dat in de Arabische verzen meermalen de inhoud in niet de minste overeenstemming is met de inscriptie ²⁾, en verder, dat de traditie bij de Arabieren zelven dikwijls in het

1) De R. C. kerk huldigde eerder de vrijheid van onderzoek dan de Gereformeerde, zij toonde dit ook hier. Richard Simon verwerpt hunne echtheid. Over hunne juistheid wil hij niet beslissen. Bij ons was Venema een der eersten, die enkele malen afweek van het opschrift boven een psalm. De meeste verdienen volgens hem geloof. Hoe men langzamerhand van het gezag der opschriften zich heeft losgemaakt, verhaalt Diestel, *Gesch. des A. T. in der Christl. Kirche*. Zie ook Hupfeld, *Comm. über die Psalmen* I. bl. 51.

2) Vg. Stähelin, *Inl.* p. 387 en de door den Hoogleraar Kuenen aangehaalde plaats van Nöldeke, *Inl.* III. p. 247.

onzekere verkeert. Zoo vindt men b. v. in de Hamasa boven een lied geschreven: „Täabbata Scharran zegt”, volgens eene andere lezing: „Chelph el Achmar zegt”¹⁾. Hier worden dus twee dichters te gelijk genoemd. Kortom deze gewoonte is niet voldoende geconstateerd, om zich op haar te beroepen bij de Hebreeuwsche zangers. Of dezen dit gewoon waren, is meer dan twijfelachtig; men denke slechts aan de anonyme psalmen. Wat de profetische boeken betreft, het is in ieder geval nooit te bewijzen, dat niet een latere hand aanwijzing heeft gedaan van den persoon die ze schreef; al waren hier de opschriften in allen deele juist, tot hunne oechtheid mag daarom niet besloten worden²⁾.

Eene andere redenering schijnt meer bewijskracht te hebben. De geloofwaardigheid der opschriften is daarom aannemelijk, zegt men, omdat, indien zij louter of voor het grootste deel gissingen behelsden, de latere verzamelaars, of wie dan ook, zeker alle psalmen met titels zouden hebben voorzien. Nu integendeel ontbreken zij dikwijls juist daar, waar de meeste aanleiding tot conjecturen zich opdeed. Doch ik merk hiertegen aan, dat dan de Syrische vertaling evenveel aanspraak mag maken om hare, boven de psalmen, geplaatste gissingen (zoo

1) Vgl. Rosenmüller, *Arab. elementar u. Leseb.* p. 83.

2) Vg. Hamaker, *Orientalia* II. p. 102. Prolegomena in Habacucivaticinium. Verschillende opschriften, zooals boven Hosea, Amos, Micha, Sephanja kunnen niet echt zijn. „quibus (inscriptionibus) reges enumerantur, quorum sub imperio illi floruerunt.” Doch meer afdoende zou dit argument zijn, indien men dit floruerunt kon veranderen in vixerunt. Immers worden de vorsten opgenoemd, onder wier regering zij werkzaam waren, niet onder wie zij leefden.

toch mag men, ook volgens Hävernick en Keil deze opgaven noemen) in bescherming te zien genomen. De Peschito wint het van den Hebreeuwschen tekst verre in rijkdom aan historische aanduidingen. Toch mist zij de laatste soms daar, waar men ze het eerst zou verwachten (b. v. boven Ps. XVIII), en aarzelt zij niet ze boven die liederen te plaatsen, die het meest algemeen karakter dragen. Zal men nu hieruit de conclusie trekken, dat alle Syrische opschriften geloof verdienen? Men zou dan weder in conflict geraken met de Hebreeuwsche, die er meer dan eens mede in strijd zijn. In het oorspronkelijke en in de Syrische vertaling kan men even goed de hand van meerdere personen aannemen, en het verschil tusschen dezen kan ook de verscheidenheid, en zoo men wil inconsequentie, in de opschriften veroorzaakt hebben.

Nog brengt Hävernick een ander bewijs bij. De muzikale uitdrukkingen gaan steeds vooraf, waarop dan meestal de auteursnaam volgt. De eerste nu zijn van de hand des vervaardigers (dus volgens Hävernick van David of van zijne zangers), derhalve ook de daarop volgende aanduidingen. Alsof er later geen plaats meer was in de handschriften om de laatste er tusschen te voegen, en de echtheid van het een die van het ander medebracht. Maar ook de echtheid dezer muzikopgaven is verre van zeker. Haar ouderdom zoekt men te handhaven door de bewering, dat o. a. het woord למנצח alleen gevonden wordt boven Davidische en voorexilische psalmen¹⁾. Men ziet, de echtheid is reeds voorop-

1) Vgl. Hävernick, Inl. III. p. 134.

gesteld. Daargelaten nu dat dit bij deze psalmen niet overal het geval is, en wij hier een regel hebben met vrij wat uitzonderingen, behoudt men na aftrek van die, welke op naam van David en zijne zangers gesteld zijn, een gering aantal over, zoodat dit verschijnsel niets opmerkelijks heeft, en het niet vrij staat, op zulk een zwakken grond te bouwen. Daarenboven zijn er onder deze zoogenaamde voorexilische psalmen zeker eenige, die na een inwendig onderzoek de deugdelijkste sporen blijken te dragen, dat zij van na de ballingschap dateeren, om niet te spreken van de mogelijkheid, dat er Makkabeesche psalmen onder voorkomen. Hieruit zou volgen, en men mag dit waarschijnlijk achten, dat de liturgische aanduidingen in den psalmbundel, bij het bestaan van den tweeden tempel, nog niet in onbruik waren geraakt, veelmin onverstaanbaar waren geworden.

Naauw met dit onderwerp in verband staat de vraag, of David zoo de hand heeft gehad in den tempeldienst, als wij 1 Chr. XV, XVI, XXIII—XXVI lezen. Bij eenige critici staat vast, dat de Chronijkschrijver eene voorstelling van zijnen tijd geeft gedurende den tweeden tempel, terwijl hij voorgeeft Davidische instellingen te beschrijven. De betrouwbaarheid van al deze berichten kan hier niet in het breede besproken worden. De beschuldiging van onhistorische mededeelingen treft het meest een verhaal, als in 1 Chr. XVI ¹⁾. Aldaar geeft David bij het opbrengen der ark een psalm aan de Leviten om gezongen te worden, die uit fragmenten van Ps. CV en

1) Zie Kuenen, Inl. III. p. 318.

CVI, en uit Ps. XCVI is zamengesteld. De inhoud voor-
 eerst van deze onzamenhangende verzen past weinig bij
 de gelegenheid. Na eene vergelijking van beide recensien,
 in de Chronijken en het Psalmboek, moet men ongetwijfeld
 aan de oorspronkelijkheid van den tekst in het laatste
 zijne toestemming geven. Voeg nu hierbij, dat Ps. CVI:47,
 „verzamel ons uit de heidenen,” op een lateren tijd dan
 die van David ziet, en men zal moeilijk kunnen aan-
 nemen, dat de Chronijkschrijver zich hier op historisch
 terrein beweegt.

Zeker bestond er echter voor de ballingschap eene
 zanguitvoering in den tempel van Salomo, zie Jer.
 XXXIII: 11. Ook de terugkeer der Leviten onder Ezra
 en Nehemia bewijst dit. In welken tijd zij werd inge-
 steld is eene vraag, waarop alleen de Chronijken ant-
 woord geven. Alles voor verlichting te verklaren, hier-
 toe schijnen mij de gronden, die aangevoerd zijn, niet
 geheel afdoende toe, al moge er overdrijving in de
 opgaven schuilen. Wel is waar wordt in de boeken der
 Koningen van het gansche Leviten-personeel, dat dienst
 deed, geen enkelen keer gesproken. Zoo men nogthans
 toegeeft, dat, zij het ook eerst onder Hiskia of Josia,
 een Levitenchoor aan den tempel verbonden werd, en
 dus in den eersten tempel muziek en zang door Leviten
 uitgevoerd den cultus begeleidden, dan vestig ik hierop
 het oog, dat de schrijver der Koningen in zijn stilzwij-
 gen ook tot het laatst volhardt, ook daar waar hij
 de godsdienstige hervormingen onder Josia vermeldt.
 daardoor wekt ook voor vroegere tijden ditzelfde stil-
 zwijgen minder argwaan op. Langer bij dit onderwerp
 stil te staan brengt de aard van ons onderzoek niet

mede. Reeds zeide ik dat de echtheid der muzikale opschriften niet onwankelbaar vast staat, al was de axiopistie van het boek der Chronijken boven bedenking verheven.

Toegegeven echter, dat David een aanmerkelijk deel heeft gehad aan de vorming van zangchoren en de aanstelling van tempelzangers, toch blijft de vraag, of hij zelf eigenhandig zijne psalmen voor den eerdienst bestemde. Wie verzekert ons bij hem en bij anderen, dat terstond hunne liederen voor gemeentegebruik werden opgenomen, om in den tempel gezongen te worden? Gewoonlijk immers maakt een dichter zijne zangen niet met het oog op liturgisch gebruik, en hoeveel tijd kan er verlopen zijn tusschen de vervaardiging en de opname onder de tempelliederen? De psalmen zijn meest alle te individueel in uitdrukkingen, om aan te nemen, dat zij met het oog op de gansche gemeente zijn gedicht. Ook schijnt het mij bevreemdend dat, zoo b. v. de 3^e en de 4^e psalm bij dezelfde omstandigheid door David zijn vervaardigd (zoo Hävernick e. a.), de eerste geen muzikopschrift heeft, de laatste daarentegen wel. Dit doet de vraag oprijzen, waarom David het eene lied meer dan het andere zou geschikt geacht hebben voor den eerdienst, en is beter te verklaren, zoo eene latere hand dit opschrift stelde? Ook is het niet zeker dat David zijne zangen terstond schreef. Zij kunnen ook na zijnen dood eerst op schrift zijn gebragt. Wat het onderschrift in Habakuk III betreft, dit behoeft niet van de hand van den profeet te zijn. Het suffixum van den 1^{en} persoon behoeft niet op den auteur te slaan, en wordt in de

Septuaginta zelfs weggelaten. Zie hierover Kuenen, *Inl. II. p. 364 vv.* 1).

Tegenover de boven vermelde verdediging dezer inscriptions kan men weder in het midden brengen, dat reeds de oude vertalingen ze nu eens weglaten, dan weder er andere voor in de plaats stellen of de anonyme van opschriften voorzien. Dit bewijst, dat de vertalers er reeds niet veel waarde aan hechtten. Genoeg om te doen zien, dat, zoo men alleen dezen weg betreedt en den inhoud niet met de opschriften vergelijkt, en met de geschiedenis, waarnaar zij verwijzen, de onzekerheid niet weggenomen wordt. In geen geval heeft men recht, om de opschriften a priori als autoriteit te erkennen, en den inhoud der psalmen door eene gewrongene exegese daarmede in overeenstemming te brengen, welke methode vooral in vroegere dagen gangbaar was. Hunne geloofwaardigheid hangt af van de vraag, die wij thans willen pogen te beantwoorden: Kan David, en wel bij zulk eene gelegenheid als de hier opgegevene, zoo hebben gesproken? Door het bovenstaande heb ik alleen in het licht

1) Van de vreemde opmerkingen, die Hengstenberg, *Comm. über die Psalmen*, V. bl. 233, over deze kwestie maakt, hier een voorbeeld. Het feit, dat David en zijne zangers zoo goed als alleen in de opschriften voorkomen, leidt hem tot de uitspraak: Man betrachtete die ausführlichen Ueberschriften, namentlich die Nennung des Verfassers, als ein Privilegium Davids und der Seinen." Juist dit mag vreemd schijnen en zou eenigermate aan de juistheid afbreuk doen, dat niemand anders behalve Mozes, David en zijne zangers genoemd zijn. — Evenzoo hangt eene andere meening van Hengstenberg in de lucht, dat het woord *Selah* "nur in Psalmen vorkomt, welche David und seinen Sängern beigelegt werden. — Die Uebrigen hielten sich nicht für berechtigt, sich dies königliche Abzeichen anzueignen."

trachten te stellen, hoe noodzakelijk het is, de psalmen zelve te laten spreken, afgezien van de opschriften.

Davids karakter te schetsen, voordat wij alle gegevens bijeen hadden om ons een juiste voorstelling daarvan te vormen, zou met regt den naam van bevooroordeeld handelen verdienen. Wij wezen op de hinderpalen, die bij de psalmen-kritiek zoo dikwijls in den weg staan. Daarbij mag de voorstelling, die de meest betrouwbare bronnen ons van hem verschaffen, niet vergeten worden, te weten de vermelding zijner goede en slechte eigenschappen, lofwaardige en berispelijke daden, die alle te zamen, niet de een ten koste van de ander, in rekening moeten gebracht worden. Geen wonder, dat de oordeelvellingen over hem zeer uiteenloopen. Tegen overdrevene vooringenomenheid ten zijnen gunste heeft zich reactie geopenbaard, en is men wel eens te veel in een tegenovergesteld uiterste vervallen. Zoo zwaar woog bij sommigen de ongunstige zijde van zijn persoonlijkheid, dat zij zijn edeler hoedanigheden willekeurig ontkenen. Zoo velt Ghillany, b. v. in zijn werk: „Die Menschenopfer der alten Hebraeer”, een allerongunstigst oordeel over David, en acht den tijd gekomen, dat de „menschheid eindelijk de oogen moet opendoen, om dezen Hebreër in het ware licht der geschiedenis te stellen,” houdt alle slechte daden, meermalen zeer vergroot, in het schelste licht zijnen lezers voor oogen, en wat hier-tegen opweegt zet hij als latere verdichting ter zijde ¹⁾.

1) Hoe hij in 2 Sam. VI weet te ontdekken, dat Uza, die bij gelegenheid van het opvoeren der ark, omkwam, daar Gods toorn, zoo lezen, wij tegen hem ontstak, door David zou zijn opgeofferd, kan men

Evenzoo kan Duncker het verwijt niet ontgaan van te groote eenzijdigheid in zijne beschouwing van David. Volgens dezen geleerde was David tegenover Saul een rebel, die de regering zocht te bemachtigen, en dus verdient de historie geen vertrouwen, wanneer zij hem voorstelt als het leven van Saul ontziende, of wanneer hij na Sauls dood bliken geeft van droefheid. Het klaaglied op Saul en Jonathan is, volgens Duncker, slechts in zoover het op Jonathan betrekking heeft, van David afkomstig, al lag het overigens in zijn karakter, klaagliederen te zingen op hen, wier dood hem gewenscht was ¹⁾. Het komt mij voor, dat deze en andere oordeelvellingen geen recht van bestaan hebben. Zij willen te veel het ongelijkmatige uit Davids karakter wegnemen, en het naar haar meening ongelijksoortige of tegenstrijdige uit de geschiedenis verwijderen, door eenzijdig de schaduwzijde van zijn gedrag voorop te plaatsen. De geschiedenis levert in vroeger en later tijd voorbeelden op van psychologische raadselen, niet op te lossen door aan het een ten koste van het ander bestaan te ontzeggen. Ook op David is dit eenigermate van toepassing. Vooral komt het mij gewaagd voor, uit de mengeling van indrukken, die het lezen zijner geschiedenis op ons maakt, vooraf zijne godsdienstige en zedelijke denkwijze te bepalen en deze bij de psalmen-kritiek als een richtsnoer te gebruiken.

vinden in het boven aangehaalde werk, bl. 767. Bij eene dergelijke beschouwing wordt het onderzoek, of er Davidische psalmen zijn, spoedig uitgemaakt.

1) Zie M. Duncker, *Geschiede des Alterthums*, I. bl. 298, 300 en meer plaatsen.

Liever dan op die wijze tot een resultaat te komen, raadplege men den zekeren weg der geschiedenis, en zette men, waar zij ons begeeft, een vraagteeken.

Van dit beginsel uitgaande wil ik trachten iets bij te dragen tot het regt verstand van een 13tal liederen, Ps. III, VII, XVIII, XXXIV, LI, LII, LIV, LVI, LVII, LIX, LX, LXIII, CXLII, en onderzoeken, of er onder deze aan David kunnen toegekend worden. Moeten wij bij eenigen dit ontkennen, ik geloof, dat in de wetenschap ook negative uitkomsten niet te laag moeten geschat worden, als in menig geval de basis voor verdere nasporingen. In zooverre behoudt Hupfelds bekende methode van dusgenaamde negative kritiek ontegenzeggelijk hare verdiensten, tegenover hen, die, zooals Ewald en Hitzig zich in staat achten, overal bepaald op te geven, wanneer en door wie iedere psalm is vervaardigd. Achten velen dit, en volkomen terecht, onmogelijk, ik meen mij daarom van de verplichting ontslagen te mogen achten, om overal aan te geven, wie dan in plaats van David de schrijver is, met andere woorden, niet alleen het opschrift te weerleggen waar dit onjuist is, maar tevens te verbeteren. Zelfs het eerste is niet altijd mogelijk, en in dit laatste geval is het opschrift daarom niet voorwaardelijk aan te nemen, maar evenmin onbepaald te verwerpen. Het blijft bij een non liquet.

Zooveel mogelijk zekerheid te verkrijgen, ziedaar het doel, dat men moet trachten te bereiken. Zien wij, in hoeverre dit gelukken mag bij de dertien psalmen, die zich door historische opschriften onderscheiden.

DE DERDE PSALM.

- 1 Een psalm van David, toen hij vlugtte voor zijn' zoon Absalom.
- 2 Jahve, hoe velen zijn mijne vijanden, velen staan tegen mij op,
- 3 velen zeggen van mij: daar is geen hulp voor hem bij God. Selah¹).
- 4 Maar Gij, Jahve, zijt een schild voor mij; mijne eer, en die mijn hoofd opheft;
- 5 riep ik luide, tot Jahve, Hij verhoorde mij van Zijnen heiligen berg. Selah.
- 6 Ik heb mij nedergelegd en ben ingeslapen, ben ontwaakt, want Jahve ondersteunde mij;
- 7 ik vrees niet voor tienduizendtallen volks, die rondom zich tegen mij gesteld hebben.
- 8 Sta op, Jahve, red mij, mijn God, want Gij hebt al

1) Vs. 3 willen velen anderen bedoeld zien dan vs. 2, wankelmoedige vrienden namelijk, die aan de zaak des dichters wanhopende, hem in het ongeluk verlaten. Is de psalm Davidisch, dan kan men met Hävernicks denken (zie 2 Sam. XV: 18) aan de aanhangers van Absalom, en dus aan dezelfde als vs. 2.

mijne vijanden op het kinnebakken geslagen, de tanden der boozen verbroken ¹⁾).

9 Van Jahve is de redding; uw zegen zij over uw volk. Selah.

Een morgenlied ligt hier voor ons, gelijk vs. 6, dunkt mij, zoo onwedersprekelijk aanduidt, dat ik andere gevoelens van hen, die hier een avondlied meenen te vinden, niet uitvoerig behoef te wederleggen. Vg. Hupfeld's Comm. op vs. 6.

De oudere Commentatoren hebben nooit getwijfeld aan de echtheid van onzen psalm. Zoo somt Eichhorn onder de argumenten, die in het algemeen ten gunste der opschriften pleiten, ook dit op, dat de inhoud der psalmen dikwijls op bijzondere wijze hunne geloofwaardigheid bekrachtigt. „Om onder vele voorbeelden een enkel aan te halen,” dus luiden zijne woorden, „vertoont niet de derde psalm van regel tot regel den verdreven David in die omstandigheid, in welke het opschrift hem plaatst?” — Juist het tegenovergestelde beweren o. a. Meier, Olshausen, Hupfeld, Kuenen. Volgens hen kan hier onmogelijk de door zijn zoon verdreven koning spreken; geen enkele uitdrukking wordt hier gevonden, die eenigzins op zijn toestand doelt. De gronden dezer geleerden komen mij niet afdoende voor, om David het lied te ontzeggen. Moet b. v. Ab-

1) Vs. 8. Het Perfectum ziet op het verledene. Zecr ten onregte geeft E. Meier, *Gesch. der poet. Nationalliteratur*, het weder door een Imperativus: Ja, sla mijne vijanden. Gods vroeger bewezen hulp geeft den grond aan, waarop de dichter zijne hoop vestigt.

salom noodzakelijk genoemd zijn in een lied van zoo kleinen omvang? Of moet de smart van den vader over zijn zoon, die hem van den troon verjoeg, hoe zij ook Davids ziel zal vervuld hebben, ieder oogenblik van zijne vlucht even heftig geweest zijn? Te meer komt mij dit argument tegen de echtheid, dat toch wel den naam van bewijs e silentio ten volle verdient, zwak voor, daar de dichter, na eene verkwikkende nachtrust genoten te hebben (zie vs. 6), nieuwen moed scheidt in het vertrouwen op Jahve zijnen God (zie vs. 7), en de toon bijna den ganschen psalm door meer van vaste hoop op uitredding, dan van de neerslachtigheid getuigt, die op het eerste oogenblik van den opstand zijne ziel ongetwijfeld overmeesterde. Het gevoel van het leed, door Absalom hem aangedaan, had gewis niet de overhand op het tijdstip, waarop hij zijne gewaarwordingen in dit gedicht uitstortte. Met Ewald aan te nemen, dat een teedere schroom hem weerhield om zijn zoon, die slechts het werktuig eener partij was, met name te noemen, vind ik niet noodzakelijk. Men bedenke, dat David reeds eenigen tijd op de vlucht kan geweest zijn, en de eerste indruk mag plaats gemaakt hebben voor de hier heerschende stemming.

Even weinig waarde kan ik hechten aan de tegenwerping, dat de uitdrukking *הַר קָדְשׁ* alleen bij latere schrijvers voorkomt. Zij wordt hoofdzakelijk gevonden bij de psalmdichters en bij de profeten, zooals Jesaja, Daniël. Waarom zij niet gebruikt kan zijn van den berg Sion, waarop in Davids tijd de ark stond, begrijp ik niet, al komt deze berg in Samuel niet onder die benaming voor. Paste wellicht deze zegswijze minder in

het proza der geschiedschrijving? Mijns inziens is op grond deze twee ingebrachte bezwaren het opschrift nog niet verwerpelijk. De vraag blijft dan over: is er reden om aan David te denken, toen hij voor Absalom vluchtte? Vele gegevens hebben wij zeker niet. Toch zal men toegeven, dat hij toen door talrijke tegenstanders benauwd werd vgl. (vs. 2 en 7), en dat vs. 8 denken laat aan de bevrijding van vijanden uit vroeger en later tijd. Wat eindelijk vs. 9 betreft, moge Ewalds opmerking volstaan: „Das eine kurze Wort wirft einen hellen Schein in das tiefste der edeln Seele." Inderdaad is de liefde tot zijn volk een karaktertrek van David, die scherp afsteekt bij zijne onmeedoogende wreedheid tegen buitenlandsche vijanden. Om al deze redenen acht ik het onnoodig aan een later tijdvak dan het Davidische te denken, of een ander schrijver aan te nemen dan Israëls koning.

DE ZEVENDE PSALM.

- 1 Een Schiggajon van David, dat hij Jahve gezongen heeft, ter oorzaak van Coesch den Benjaminiten ¹⁾.
- 2 Jahve, mijn God, op u vertrouw ik; red mij van al mijne vervolgers, en verlos mij,
- 3 opdat hij niet als een leeuw mijn leven roove en wegvoere, terwijl geen redder daar is ²⁾.
- 4 Jahve, mijn God, zoo ik dit gedaan heb, zoo er boosheid in mijne handen is,
- 5 zoo ik niet welgedaan heb hem die mij kwaad vergold, en uitgered heb hem die mij zonder reden verdrukte ³⁾;

1) Vs. 1 על דברך beteekent meermalen ter oorzaak van, zie Jer. XIV : 1 e. a. pl. De vertaling wegens de woorden is hier niet noodzakelijk.

2) Vs. 3. Het Singul. zou kunnen doen vermoeden, dat Saul hier meer in het bijzonder bedoeld werd, maar de vijanden vs. 2 genoemd worden hier als een enkel persoon voorgesteld. Vg. Roorda *Gramm.* § 589, 597.

3) Vs. 5. De Syr. en Chald. vertaling las להצ verdrukken. Hoogst waarschijnlijk is הלצ de ware lezing, en wellicht veranderden de vertalers haar om het parallelisme. De vertaling, „ja, ik redde hem uit,”

- 6 dan vervolgo mij de vijand en achterhale mij, en vertrede mijn leven ter aarde, en doe mijne eer in het stof wonen. Selah ¹⁾).
- 7 Sta op, Jahve! in uw en toorn, verhef u in den overmoed mijner verdrukkers, en maak u op mij tegemoet, gij die het gericht bevolen hebt,
- 8 en laat de vergadering der volken u omringen, keer boven haar naar de hoogte weder.
- 9 Jahve houdt gericht over de volken; richt mij, Jahve! naar mijne gerechtigheid en mijne reinheid, die mij omhullen ²⁾).
- 10 Laat toch het kwaad der boozen een einde nemen, laat de rechtvaardige bevestigd worden, en onderzoek harten en nieren, rechtvaardige God ³⁾!
- 11 Een schild om mij is God, die de oprechten van harte behoedt ⁴⁾).

wordt door de 7 niet gewettigd. Neemt men het 2e lid in gunstigen zin, hoe dan echter het eerste op te vatten. Leest men אָם לֹא (לֹא) wellicht uitgevallen om de gelijkheid met לְתִי (.....) en neemt men גַּבֹּל in den zin van weldoer, zie Spr. XI:17, dan verkrijgt men een goeden zin. שָׁלֵם is Kal in plaats van Pi'el vg. b. v. de verwisseling van קָבַר en נָבַר. (Gelijk הִיָּקַם bij צָרָרִי hoort, evenzoo רָע bij שָׁלְמִי).

1) Vs. 6 יִרְחֶף ontstaan uit de vermenging van 2 vormen, יָרַח Kal en יִרְחֶף Pi'el, welke beide gebruikt worden.

2) In het 9e vers leest Roorda כְּהֶם שֶׁעָלָי, doch de gewone lezing: כְּהֶמֶי עָלָי schijnt mij houdbaar toe, al heerscht er zekere tautologie in: de voorstelling is ontleend aan een kleed, dat iemand bedekt.

3) Vs. 10. Lees met Roorda „יִתְבַּיֵּן” stabiliatur justus.” Wegens den subjunctivus in יִתְבַּיֵּן moet de 2e persoon in יִתְבַּיֵּן evenzeer subjunctivus zijn, wat met de *Gramm.* strijdt. Lees verder יִתְבַּיֵּן. Zie tot staving van dit gevoelen in *Orientalia*, Dl. II, de aantekeningen op Ps. VII.

4) Vs. 11. Voeg de ך van מְגִיִּי achter עַל, מְגִיִּי עַל. Volgens ande-

- 12 God is een rechtvaardig rechter, en een God die te allen dage toorn.
- 13 Als hij niet omkeert, zal Hij Zijn zwaard scherpen; Zijnen boog heeft Hij getreden en dien toegericht ¹⁾,
- 14 en doodelijke wapenen op hem gericht; Zijne pijlen maakt Hij brandende.
- 15 Zie, hij is zwanger van kwaad en zwanger van misdaad en baart leugen;
- 16 hij heeft eenen put gegraven en uitgehold, maar is gevallen in de groeve die hij maakte;
- 17 zijne misdaad zal op zijn hoofd wederkeeren en op zijn schedel zijn geweld neerdalen.
- 18 Ik zal den Heer prijzen naar Zijne gerechtigheid, en den naam van Jahve den Allerhoogsten psalm-zingen.

Wie met dezen Coesch bedoeld is, die vs. 1 genoemd wordt, is niet uit te maken. Hengstenberg's gevoelen, dat hij van de oudere uitleggers overneemt, als zou dit een bedekte naam voor Saul zijn ²⁾, is ten eenenmale onaannemelijk; evenzoo, mag ik er bijvoegen, het gevoelen van Thenius, dat de 2 Sam. XVIII vermelde Coeschiter, die David de tijding van Absaloms dood

ren: „op God rust de taak mij te beschermen”; minder juist, daar קִנְיָן niet in abstracte beteekenis kan genomen worden.

1) Vs. 13. „Als hij niet omkeert”, hij, namelijk de vervolger. קָשָׁהב met רָלַטְוֹשׁ te verbinden, gelijk Ewald wil, is, daar קָרַבְו tusschen beiden staat, te ongewone constructie. De subjecten worden hier en in het volgende niet nauwkeurig van elkander onderscheiden.

2) Zie Glassius, *Philologia sacra*, p. 707.

bracht, dezelfde is als de hier genoemde. In zijne Neue exeget. Krit. Aehrenlese heeft Böttcher¹⁾ dit op goede gronden aangetoond, en het is voldoende er op te wijzen, dat de psalm, is hij Davidisch, nooit onder Absaloms vervolging kan gedicht zijn. De laatste woorden kunnen niet op Absalom doelen, nog minder op den onschuldigen berichtgever, die Absaloms dood aan David berichtte.

Wie hij geweest moge zijn, de geschiedenis zwijgt er van, en veilig mag men aannemen, dat de opgaaf van de gelegenheid, waarbij de psalm gemaakt werd, aan een ons onbekend geschiedboek of wel aan eene traditie is ontleend, die onafhankelijk bestond van de nu nog voor ons liggende verhalen. Zonder hieruit te veel af te leiden, willen wij zien, of David zoo kan gesproken hebben, als de dichter van dezen psalm.

Is onze vertaling van vs. 5 de ware, dan denken wij het eerst aan den door Saul vervolgd en vluchteling, die, zooals 1 Sam. XXIV mededeelt, met onmiskenbare edelmoedigheid zijn vervolger het leven redde, toen zich de gelegenheid aanbood om wraak te nemen. Wij worden onwillekeurig er toe gebracht, om eene zinspeling op deze gebeurtenis aan te nemen. Daarom komt mij de gissing van van der Palm minder waarschijnlijk voor, die den psalm in lateren tijd wil plaatsen, te weten na den moord van Abner, waaraan men David medeplichtig hield. Deze historische interpretatie berust op eene andere vertaling van het 5^e vers. Immers David had geen vrede met Saul, wel met Abner; op dit bezwaar grondt

1) Zie de aanteekening op 2 Sam. XIX.

van der Palm zijne conjectuur. Ik meen de plaats anders te moeten overbrengen, zooals boven werd aangetoond. Ook kon David bij gelegenheid van Abners dood toch niet over zoovele vervolgers klagen, en past de taal, hier gevoerd, niet zoo goed in den mond van een koning, als in dien van den door Saul vervolgd David. Gedurende deze vervolging moet de psalm derhalve gedicht zijn.

Olshausen en anderen zien moeilijkheid in vs. 8 en 9. Olshausen wil daarom aan een tijd denken, waarin de Joodsche natie door andere volken verdrukt werd, en vertaalt aldus: „de Heer richte de volken”, wat echter niet nauwkeurig is. De voorstelling kan geene andere zijn dan deze: de volken omringen Gods troon als getuigen bij de rechtspraak, die des dichters onschuld moet uitmaken; voor de gansche wereld moet zij worden bewezen. God, de rechter der volken, is ook de rechter van het individu. Zoo is, dunkt mij, de verklaring natuurlijker, dan wanneer men denkt aan heidensche volken, die een enkel persoon vervolgen. De vijanden kunnen Israëlieten geweest zijn. Moeten wij aan de vervolging van Saul denken, dan wordt hij waarschijnlijk bedoeld in de laatste verzen. De woorden in vs. 13 vv., schijnen wel heftiger dan die in 1 Sam. XXIV door David tot Saul gericht; toch is er overeenkomst (vg. 1 Sam. XXIV:13, 16) vooral hierin, dat èn in den psalm, èn in Samuel, de wraak van God op den voorgrond treedt (vg. 1 Sam. XXIV:14, 15: „mijne hand zal niet tegen u zijn”); nergens David zich voorneemt, zelf op zijn vervolger wraak te nemen. Na de gebeurtenis, in het bovengenoemde hoofdstuk

medegedeeld, kan het ook niet bevreemden, dat de nieuwe vervolging van Sauls zijde en de vernieuwde beschuldigingen, waaraan Saul het oor leende, van Davids zijde van lieverlede scherper taal uitlokten. Ook hier vereenig ik mij met die uitleggers, welke, zoo als Ewald, Hitzig, Delitzsch e. a., de echtheid van dit gedicht handhaven.

DE ACHTTIENDE PSALM.

- 1 Voor den zangmeester: van David, den dienaar van Jahve, die Jahve de woorden van dit lied zong, ten dage, dat Jahve hem verlost had uit de hand van al zijne vijanden, en uit de hand van Saul.
- 2 Hij nu zeide: Ik heb u lief, o Jahve! mijne sterkte ¹).
- 3 Jahve is mijn rotssteen en mijn burgt en mijn redder, mijn God op wien ik vertrouw, mijn schild en hoorn die mij behoedt, mijne hoogte en mijne toevlucht, mijn behouder, die mij van geweld verlost ²).
- 4 Ik riep Jahve aan die te prijzen is, en werd van mijne vijanden bevrijd ³).

1) Vs. 2 ontbreekt in Samuel, is echter zonder twijfel oorspronkelijk.

2) Vs. 3 לִי מִצְלָתִי is grammatisch toe te laten, zie Ps. XXVI: 2. Ewald wil lezen אֱלֹהֵי with beroep op Ps. XIX: 15; de tekst in den Ps. komt mij echter voor de voorkeur te verdienen. — De bijvoeging in Samuel behoort hier te worden opgenomen; bij מִשְׁנֵגְבֵר is het einde van het vers abrupt, en wie zou dit er hebben bijgevoegd?

3) Vs 4. מְדַלֵּל *abwān* las de LXX, die door Thenius gevolgd wordt. „Gepriesen, ruf Ich, ist Jahve”, zóó Ewald; maar het tweede verslid strijdt met die vertaling. Wellicht zou men moeten lezen מְדַלֵּל: zie het parallelisme met het volgende verslid. Doch de passive vorm levert geen overwegend bezwaar op.

- 5 Baren des doods hadden mij omringd, en beken des verderfs joegen mij schrik aan ¹⁾).
- 6 Banden van de onderwereld hadden mij omsingeld, strikken des doods den weg afgesneden ²⁾).
- 7 In mijne benauwdheid riep ik Jahve aan, en slaakte een kreet tot mijnen God. Hij hoorde mijne stem uit zijn paleis en mijn kreet drong tot in zijne ooren ³⁾);
- 8 toen sidderde en beefde de aarde, en trilden de grondslagen der bergen en werden geschokt, daar Hij ontstoken was ⁴⁾).
- 9 Rook steeg op in zijnen neus en vuur kwam verterende uit zijn mond; vuurkolen gingen brandend van Hem uit ⁵⁾).
- 10 Hij spande den Hemel uit en daalde neder, en duisternis was onder zijne voeten,
- 11 Hij reed op een Cherub en vloog ⁶⁾), en dwarrelde op de vleugelen des winds.

1) Vs. 5. **מִשְׁבְּרַי** is de ware lezing, om het volgende parallele lid; in den Psalm is waarschijnlijk **הַבְּלִי** ontstaan door het volgende **הַבְּלִי** in vs. 6, vg. Jona II: 6; de Syr. en Arab. vertaling volgen in Samuel, zoo als meermalen, den Psalm.

2) Vs. 6. **סִבְנֵי** in Samuel; beide vormen komen voor Ps. CXVIII: 11.

3) Vs. 7. **אֲשַׁנֵּב** beter dan het herhaalde **אֲקַרָּא**: zie het 4e lid van vs. 7. **לִפְנֵי** kan gemist worden; Ewald, Olshausen, Hupfeld laten het weg. **הַבָּא** is zeker echt; een werkwoord kan niet gemist worden, en het kon licht uitvallen door de **ת** in **שִׁנְעֵתִי** en **בֵּא** in **בְּאֵינֵי**.

4) Vs. 8. **גַּעַשׁ** komt gewoonlijk in Hithpa'el voor; hier is om de paronomasie Kal gebezigd. Bergen beter lezing dan hemel; zuilen des hemels komt voor Job XXVI: 11, Jona II: 7, **תַּצְבֵּי הַקְּרִים**.

5) Vs. 9. De rook en het vuur dat uit zijn mond kwam stijgt op in den neus; de plaats in Job XLI: 12, door Hupfeld aangehaald, verschilt overigens van de onze.

6) Vs. 11. **לְרִיחַ** in Sam. te verwerpen, om het voorafgaande **וַיִּנְעַף**;

- 12 Hij stelde duisternis tot zijn omhulsel rondom; duisternis der wateren, nevelwolken tot zijne tent ¹⁾).
- 13 Van den glans vóór zijn aangezigt schoven zijne wolken voort, brandden vuurkolen ²⁾).
- 14 Jahve donderde in den hemel, en de Allerhoogste deed zijne stem hooren ³⁾).
- 15 Hij zond zijne pijlen en verstrooide ze, en slingerde bliksems, die Hij in het rond wierp ⁴⁾).
- 16 De beddingen der zee werden gezien, en de grondvesten der aarde ontbloot van uw dreigen, Jahve! van den adem des winds van uwen neus ⁵⁾).
- 17 Hij zond uit de hoogte om mij op te nemen; trok mij uit het groote water ⁶⁾).

ook lezen de LXX, de Peschito en Arab. vert. en vele codices bij Kennicott in Sam. zooals in den Psalm.

1) Vs. 12. סְּכָתוֹ voegt Hupfeld terecht bij het volgende; de duisternis der wateren d. i. de wolken; het woord הַשְּׁרָה wil men affeiden van het Arabisch, doch حَسَرَ beteekent niet verzamelen maar ontblooten; aan حَسَرَ zou het Hebr. הַשְּׁרָה beantwoorden, dat niet bestaat.

2) Vs. 13. Lees voor בָּרָד, בַּעֲרֵי, zie vs. 9. De hagel is hier ongetwijfeld niet op zijne plaats.

3) Vs. 14. בָּנָשׁ, zoo de Syr. vert. op beide plaatsen. — Het 3e lid komt mij voor onecht te zijn; de vertalers hebben het niet, en licht is het ontstaan uit den foutieven tekst van het vorige vers.

4) Vs. 15. De suffixa zien op de pijlen, niet op de vijanden, die nog niet vermeld zijn. רָב van רָבַב, zie Gen. XLIX:23; het parall. vordert een verbum, geen bijwoord, zoo als anderen willen.

5) Vs. 16. Voor מַיִם leze men יָם daar תִּבְלָל volgt; misschien schreef men eerst bij vergissing יָם אֲפִיקָיִם, en liet de ם staan, die nu bij het volgende woord werd gevoegd.

6) Vs. 17. Uit het groote water, want vele wateren te zamen vormen een groot water, vg. Roorda *Orientalia* I, aantt. op Jes. V:9; liever lees ik אֲרִבֵי מַיִם om het volgende meervoud.

- 18 redde mij van machtige vijanden, en van mijne haters, want zij waren mij te sterk.
- 19 Zij voorkwamen mij op den dag mijns verderfs, maar Jahve was mij ten steun,
- 20 Hij voerde mij uit in de ruimte en verlost mij, daar Hij een welgevallen aan mij had.
- 21 Jahve deed mij naar mijne gerechtigheid, vergold mij naar de reinheid mijner handen,
- 22 want ik had de wegen van Jahve bewaard, en was niet tot het kwade van mijnen God afgeweken;
- 23 want al Zijne rechten waren voor mijn aangezicht en zijne inzettingen deed ik niet van mij wijken;
- 24 ik was volkomen voor Hem en hoedde mij voor mijne zonde;
- 25 zoo deed Jahve mij naar mijne gerechtigheid, naar de reinheid mijner handen, die Hem voor oogen stond ¹⁾.
- 26 Bij den vrome betoont gij uwe gunst, bij den volmaakte toont Gij u volmaakt,
- 27 bij den reine toont Gij u rein, maar bij hem, die op kromme wegen wandelt, trouweloos ²⁾,
- 28 en het ongelukkige volk redt Gij uit, maar Gij vernedert trotsche oogen ³⁾,

1) Vs. 25. In Samuel כְּבָרִי. Dat de ך om de vorige ך over het hoofd gezien werd, is duidelijk.

2) Vs. 27. תִּתְבַּר in Samuel. תִּתְבַּר zou een Chaldecuwsche vorm kunnen zijn, maar waarschijnlijker is in Sam. eene schrijffout, in תִּתְבַּר evenzoo. — Gelijk de mensch tegenover God handelt, evenzoo vergeldt Hij hem, door aan zijn gedrag eene gelijke gedragslijn tegenover te stellen. Dat hier van de zijde des menschen de zaak wordt opgevat, is licht te begrijpen, wanneer men let op de laatste uitdrukking in vs. 27, die eigenlijk niet op God kan toegepast worden.

3) Vs. 28. Beter dan כִּי past in het verband de copula ך zooals in Sam.

- 29 want Gij doet mijne lamp schijnen, en mijn God
maakt mijne duisternis tot licht;
- 30 want met U breek ik door eene krijgsbende heen,
en met mijnen God spring ik over een muur ¹⁾).
- 31 Gods weg is volmaakt, Jahves rede is gelouterd,
Hij is een schild voor allen die op Hem betrouwen.
- 32 Want wie is een God buiten Jahve, en wie een
rotssteen behalve onze God?
- 33 de God, die mij met kracht omgordt, en mijn weg
volkomen maakt ²⁾,
- 34 mijne voeten als de hinden vaststelt, en mij op
mijne hoogten stand doet houden,
- 35 mijne handen ten strijde onderricht, dat mijne armen
den stalen boog neerdrukken.
- 36 Gij hebt mij uw schild tot behoeding gegeven, en
uwe rechterhand ondersteunt mij, en uwe nederbui-
gendheid maakt mij groot,
- 37 Gij maakt mijne schreden wijd onder mij, en mijne
enkels wankelden niet ³⁾).
- 38 Ik vervolgde mijne vijanden en haalde hen in, en
keerde niet terug, voor dat ik ze verdelgd had ⁴⁾).

1) Vs. 30. Ik lees hier אָרַץ van רָצַץ, wat beter past dan loopen, bij גָּרַד; de psalm zou waarschijnlijk hebben אָרַץ indien er loopen bedoeld was, daar hij bijna overal de scriptio plena heeft. Samuel die meestal de scriptio defectiva volgt, heeft hier de ג.

2) Vs. 33. Samuel קָעִיזֵי תַּיִל דְּגֵל, dergelijke constr. vs. 18, doch zie de aantekening; m. i. heeft de Ps. betere lezingen in het gansche vers.

3) Vs. 37. Iemands schreden breed maken, beteekent, hem eene vaste, onwankelbare houding geven, zie Spr. IV: 13.

4) Vs. 38. אֲשֵׁרִים de ware lezing, נָשַׁג is dikwijls met רָדַף verbonden, en שָׁמַד in Samuel staat te vroeg; zie het volgende.

- 39 Ik verpletterde hen en zij konden niet opstaan,
zij vielen onder mijne voeten.
- 40 Gij hebt mij omgord met kracht ten strijde, deedt
mijne vijanden zich krommen onder mij;
- 41 Gij hebt mijne vijanden voor mij doen vluchten en
mijne haters verdelgde ik ¹⁾.
- 42 Zij riepen, maar er was geen redder, tot Jahve,
maar Hij antwoordde hun niet ²⁾,
- 43 en ik vergruisde hen als stof door den wind mee-
gevoerd, als slijk der straten verbrijzelde ik hen ³⁾.
- 44 Gij reddet mij uit twisten der volken, spaardet mij
tot een hoofd der heidenen; een volk dat ik niet
kende, dient mij ⁴⁾;
- 45 zoo ras zij van mij hooren gehoorzamen zij mij,
vreemden vleijen mij ⁵⁾,

1) Vs. 41. **תָּהָה** in Samuel. Eene aphaeresis hier aan te nemen is bezwaarlijk. Is wellicht dit woord in Samuel van **תָּוֹן** af te leiden, dat uitrekken beteekent, en dan vrij wel zou passen bij het voorafgaande **תִּכְרַיֶּה**? De uitdrukking **עָרַף נִתָּן** echter komt dikwijls voor, en is waarschijnlijk de ware lezing. De **ו** niet voor het eerste woord te plaatsen is niet ongewoon in poezij, zie Ps. CXX: 7, Ps. CXXI: 5; hier heeft dus waarschijnlijk Samuel den echten tekst.

2) Vs. 42. Bij antwoorden voegt beter de lezing **לֹשְׁעָנִי** dan **שִׁעָה** zien op. **אֶל** en **עַל** worden o. a. in de profeten meermalen door elkander gebruikt.

3) Vs. 43. **רָקַק** verbrijzelen, zie Micha VII: 10. Van **רָקַע** zegt terecht Rosenmuller, „glossoma sapit.”

4) Vs. 44. **לְיָמַי** schijnt onjuist te zijn; mijn volk past niet in het verband, en een Plur voor **לְיָמֵי**, zooals sommigen willen, is nog minder aan te nemen, zie Roorda, *Gr.*, I, p. 232. **שָׂמַר** is terecht door vele uitleggers aangenomen, en heeft hier meer betoekenis dan **שָׁרַם** verg. **תִּפְּלֵינִי**.

5) Vs. 45. De omzetting in Samuel geeft niet zoo goeden zin als de

- 46 vreemden waren machteloos, en kwamen sidderend uit hunne sloten ¹⁾.
- 47 Jahve leeft en mijn rotssteen is gezegend, en hoog is de God die mij behoudt,
- 48 de God die mij wraak geeft en volken mij onderwerpt ²⁾,
- 49 mij redt van mijne vijanden, ja, voor mijne tegenstanders zet Gij mij in de hoogte, voor den man des gewelds behoedt Gij mij.
- 50 Daarom zal ik U loven onder de heidenen, Jahve! en Uwen naam psalmzingen,
- 51 die groot maakt de verlossing zijns konings, en gunst bewijst aan zijn gezalfden, aan David en zijn zaad tot in eeuwigheid ³⁾.

Wie is de persoon, die hier spreekt? Geen ander kan hij zijn dan David, in wiens mond deze woorden het best voegen. Hierin stemmen Ewald, Hitzig, de Wette, Delitzsch, Vatke, Hupfeld, Olshausen, Kuenen overeen, zij verschillen echter in zooverre, dat de vier eersten

psalmttekst; het geveinsd zich onderwerpen komt beter nadat zij gehoorzaamd hebben.

1) Vs. 46. חרַג hier in het verband te verkiezen boven אָגַר aangorden. Vg. Mich. IV:17.

2) Vs. 48. מְלִירֵד Part. maar gewoonlijk wordt in het 2e verslid de Indicativus gezet, vg. vs. 33, 34, 35.

3) Vs. 51. בְּיַגְרִיל, de kantlezing in Samuel kan aldaar oorspronkelijk zijn, vg. vs. 33; dus een Subst in plaats van een Part., maar daar een werkwoord volgt, lees ik liever בְּיַגְרִיל.

De lezingen in den psalm verdienen over het algemeen de voorkeur. De varianten zijn grootendeels ontstaan uit schrijffouten; enkele veranderingen dienen tot opheldering, of schijnen beter aan het proza in Samuel te voegen.

David den auteur noemen, de vier laatsten daarentegen hier een lied meenen te zien, hem later in den mond gelegd. Vatke en Hupfeld geven toe, dat een echt fragment ten grondslag kan liggen, uitgewerkt door een later levend vereerder van Israëls koning, maar moeilijk zal het blijven, uit te maken, wat het oorspronkelijke bevatte ¹).

Van tweeën één: David is hier de auteur en natuurlijk ook de hier sprekende, óf alleen het laatste is hier het geval.

Ongetwijfeld past de inhoud op hem meer dan op iemand anders. Slechts kan de vraag oprijzen, welke uitredding bedoeld wordt in de eerste verzen, waar een onweder wordt beschreven, als blijk van de tegenwoordigheid van God, die des dichters vijanden verjaagt en hem uitredt. Zeer juist merkt men aan, dat de trekken te bepaald zijn, om toe te geven, dat in het algemeen op de uitreddingen door David, in vroeger en later tijd ondervonden, gedoeld wordt ²). Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat wij hier het oog moeten slaan op de nederlaag der Philistijnen, in 2 Sam. V vermeld, waar wij lezen, hoe David eerst voor zijne vijanden een schuilplaats moest zoeken, later eene volledige overwinning behaalde. Hier vooral zou ik er toe neigen, de conjectuur van Thenius voor te staan, die in plaats van צִדְדָה, 2 Sam. V : 24, dat hier wel wat vreemd

1) Dr. Juynboll verdedigt in zijne Diss. het gevoelen, dat Hiskia de dichter is, of liever sprekende wordt ingevoerd. Zie „Juda en de Assyrische magt,” 1863. bl. 112 vv. Zie hiertegen Kuenen, Inl. bl. 274.

2) Ewald, *Poët. BB. des A. B. II.* bl. 5, wil het laatste.

luit, סְעָרָה storm, onweder, wil lezen ¹⁾). God wordt dan voorgesteld, als komende in een onweder, strijdende tegen de Philistijnen, en de geheele psalm bevat eene herinnering aan al de buitenlandsche oorlogen, door David als koning gevoerd. Van de behaalde zege, in 2 Sam. V vermeld, gaat de schrijver over tot de verdere overwinningen, die in 2 Sam. VIII zijn opgeteekend. Men vergelijke nog het 44^e vers met de bijzonderheid in 2 Sam. VIII:9; ook uitdrukkingen, zoo als vs. 35, 39, 40, 43 enz., toonen genoeg aan, dat aan geen ander dan David te denken valt.

Desniettemin worden bedenkingen ingebracht tegen de echtheid. Vooral Vatke ²⁾, Kuenen en ook E. Meier, hebben bezwaren ingebracht. Sommige daarvan kunnen, dunkt mij, niet op veel bewijskracht aanspraak maken. In Davids tijd bestond de tempel nog niet; maar kan hij daarom niet den hemel, vs. 5, Gods paleis genoemd hebben? In ieder geval kon hij dit beeld ontleenen aan zijn eigen paleis, indien ten minste een dichter zijne beelden slechts kan ontleenen aan voorwerpen, die hij voor oogen heeft. Dat de inhoud te algemeen zou zijn, gevaren en ondervonden uitredingen niet uitdrukkelijk worden genoemd, zelfs niet van terzijde aangeduid, kan ik op grond van de bovengenoemde historische toespelingen niet toegeven. Ook zou een later schrijver, die in Davids naam sprak, wellicht nog meer de geschiedenis geraadpleegd hebben.

1) Vg. Comm. op Samuel.

2) Zie het aangehaalde werk p. 292.

Doch eene andere moeilijkheid doet zich op, naar men wil. De betuiging, dat Jahve de eenige God is, geen andere goden naast hem bestaan, zou strijden met eene andere uitspraak, die wij van David vinden opgeteekend 1 Sam. XXVI:19. „Indien Jahve u tegen mij heeft aangehitst, laat Hem spijsoffer rieken, maar zoo het menschenkinderen zijn, vervloekt zijn zij voor het aangezicht van Jahve, dat zij mij heden verdreven hebben, zoodat ik niet vastgehecht mag blijven aan het erfdeel des Heeren, zeggende: ga heen, dien andere goden. Jahve, Israëls stamgod, kon in zijn eigen land worden gediend, daarbuiten echter niet of ter nauwernood ¹⁾. Eerst veel later kon een profeet, of wie dan ook, woorden als vs. 32 op de lippen nemen, en ze eenen geïdealiseerden David in den mond leggen.

Dat 1 Sam. XXVI authentieke woorden van David behelst, is zeer wel mogelijk. Toch kan men hertegen bedenkingen maken. Het gansche verhaal wordt evenzoo gevonden 1 Sam. XXIV, in de bijzonderheden wel is waar afwijkend, maar in de hoofdzaak hetzelfde. Reeds Bayle heeft in zijn Dictionnaire ²⁾ de gewichtige bezwaren aangetoond, die verbieden, beide verhalen naast elkander als historisch te laten gelden; zoo vraagt hij ten opzichte van Hoofdstuk XXVI, of het waarschijnlijk mag heeten dat Saul, na voor de tweede maal zich

1) Zie Kuenen, *Godsd. v. Israël*. Reeds in zijn *Hist. krit. onderzoek* heeft de schrijver op deze plaats opmerkzaam gemaakt, zie III, bl. 267.

2) Art. David.

door David overrompeld en zijn leven gespaard te zien, niet het verwijt zou hebben gehoord, dat hij de vervolging zoo spoedig weder begon, niettegenstaande de edelmoedigheid, die hij van David ondervonden had. Wie beide verhalen, 1 Sam. XXIV en XXVI, vergelijkt, zal de groote overeenkomst onnatuurlijk moeten vinden tusschen twee op verschillende tijden voorgevallen gebeurtenissen. De Ziphieten komen tot Saul en geven hem te kennen, waar David is, 1 Sam. XXIII: 19 en XXVI: 1, met bijna dezelfde woorden; evenzoo komen de woorden van Saul en David, benevens nog vele bijzonderheden in beide hoofdstukken ten nauwste overeen ¹⁾. Moeten wij dus eene keuze doen tusschen beide berichten, 1 Sam. XXIV verdient dan de voorkeur, reeds om de nauwkeurige plaatsbeschrijving in het begin, terwijl daarentegen in 1 Sam. XXVI, om niet meer te noemen, de voorstelling van het gesprek tusschen Abner en David, welke laatste op een verren afstand van Sauls veldheer stond, met recht bevreemding wekt. Ik meen te mogen onderstellen met de meeste critici, dat 1 Sam. XXVI hetzelfde mededeelt als 1 Sam. XXIV, en tegelijk minder historisch is, en wat hieruit noodzakelijk volgt, eerst geruimen tijd na het gebeurde den vorm heeft ontvangen, waarin wij het thans vinden ²⁾. Men mag dus twifelen aan de authenticiteit van Davids woorden, die vs. 19 en 20 voorkomen. Niet onwaarschijnlijk is

1) Vg. Thenius' Comm. op Samueli, bl. 109, die al de overeenstemmende plaatsen opgeeft.

2) „Voor de vorming van zoo verschillende overleveringen aangaande een en hetzelfde feit, moet men liefst een zoo lang mogelijk tijdvak aannemen.” Zoo terech de hoogl. Veth, *Godg. bijdragen*, 1862, p. 89.

de gissing van Ewald, in zijne Gesch. des Volkes Israël, Dl. II, bl. 556: „Hier ists als hörte man die bittere Klage so vieler durchschallen, welche gegen den Anfang der grossen Volkszerstreuung etwa im 7^{en} Jahrhundert von ungerechten Königen wie Manasse, in die Verbannung gestoszen wurden”¹⁾. Toegegeven echter, dat hier werkelijk woorden van David voor ons liggen, toch zou ik meenen dat men in dat geval er te veel op baseert, zoo men ze beschouwt als werkelijk karakteristiek voor zijne denkwijze over Jahve, als die onder vreemde volken zijn gezag niet kon doen gelden. De woorden tegen Goliath b. v. in 1 Sam. XVII, waar Israëls leger de slagorden van den levenden God wordt genoemd, geven, dunkt mij, eenig vermoeden, dat Jahve door David niet op ééne lijn gesteld werd met de goden van naburige volken. De naam אֱלֹהִים תַּיִם wordt door latere profeten, zooals door Jeremia e. a., meermalen gebruikt. Mocht men ook niet verwachten, dat David, zoo hij waarlijk dacht, dat Jahve uitsluitend God van Israël was, te Ziklag niet Jahve zou hebben aangeroepen, maar veeleer de goden van het land der Philistijnen, waarin hij verkeerde. Doch het tegendeel hiervan vinden wij opgeteekend in het verhaal 1 Sam. XXX. Ik kan in deze woorden niet meer zien dan eene figuurlijke spreekwijze, voor het vluchten in den vreemde

1) Ook om deze reden luidt vs. 19 vreemd in Davids mond, dat hij zich voorstelt als reeds uit zijn land verjaagd; of men moet met The-nius vertalen: Zij hebben het nu zoo ver gebracht, dat ik van het erf-deel des Heeren (d. i. het grondgebied van Israël) vluchten moet;” altijd eene gewrongene verklaring.

gebruikt, aangenomen dan nog, dat zij in de werkelijkheid door David zijn geuit ¹⁾).

Aan vs. 51, waar zijne nakomelingschap vermeld wordt, mag men een der meest afdoende argumenten ontleenen, dat David de dichter niet zijn kan: zoo beweren zij, die onzen psalm geruimen tijd later vervaardigd achten. Kon David, vragen wij, dan niet de zekere verwachting koesteren, in het volle bewustzijn zijner macht, dat zijne nakomelingen in het vervolg zijn uitgestrekt, door overwinningen bevestigd gebied, in voorspoed zouden regeeren? Deze verwachting is in verband met de voorafgaande vermelding van al de hem geschonken verlossingen en den zegevierenden toon, dien hij aanslaat, niet onbegrijpelijk. Daarom stem ik niet met Thenius ²⁾, Böttcher ³⁾ e. a. in, die vs. 51 een later toevoegsel noemen.

Bij dit alles komt, dat hier de toeleg om Davids persoon te idealiseeren, niet zoo op den voorgrond treedt,

1) Eene dergelijke zienswijze, als zich hier in Davids woorden zou afspiegelen, vindt Kuenen in de woorden van Jephtha, Rig. XI: 24 vv. tot den koning der Ammonieten. Wel is waar geeft vers 24 aanleiding om te besluiten, dat Kamos gelijk staat met den God der Israëlieten. Toch kan ik den schrijver moeilijk toegeven, dat men zooveel uit deze plaats kan afleiden. Men leze het 27e vers, waar Jephtha's woorden aldus luiden: Jahve, de rechter, moge heden richten tusschen de kinderen Israëls en tusschen de kinderen Ammons. Alleen aan Jahve komt het richten toe. Stond echter Kamos met Hem op eene lijn, zoo moet het bevreemden, dat de god der Amorieten in geen de minste aanmerking komt en alleen Jahve als scheidsrechter van beide volken wordt voorgesteld. Zie *Godsd. van Israël*, I, bl. 295.

2) Zie zijn *Comm.* op 2 Sam. XXII.

3) *Neue Exeg. krit. Aehrenlese*, I, bl. 246.

om aan te nemen, dat de psalm eerst veel later is gedicht. De historische David is in ieder geval niet onkenbaar geworden. Hier komt alleen in aanmerking vs. 21 vv.; de lof, dien hij zich zelven geeft, is naar veler oordeel ongepast; maar dit geeft geen recht, om te zeggen: hij kan zoo niet hebben gesproken. Eene dergelijke zelfverheffing is bij het Israëlitische volk niet zonder voorbeeld. Ik noem slechts Nehemia, zie Neh. XIII op het einde. Nog sterker vinden wij haar in Ps. XXVI en hier en daar in Ps. CXIX. Bij de strenge vergeldingsleer, door David gehuldigd, zag hij in zijne rampen eene directe straf van God. Evenzeer kon hij in de roemrijke overwinning op zijne vijanden eene belooning zien voor de door hem betoonde gehoorzaamheid aan Jahve. De verzen 21 vv. staan in nauw verband met de voorafgaande beschrijving van zijne verlossing, in welke hij een blij van Gods welbehagen ziet, zie vs. 20.

Volgens Ewald, Hitzig, von Lengerke, is de recensie in Samuel de oudste, getuige de scriptio defectiva. Dit is niet onmogelijk, maar moeilijk uit te maken. Bij de afwijking van de scriptio plena en defectiva in de handschriften, de groote onregelmatigheid ¹⁾, die in het O. T. ten opzichte hiervan heerscht, mag men uit de spaarzaamheid van vocalen in Samuel niet veel besluiten. Ook gaat zij niet op alle plaatsen door. Langs dezen weg den ouderdom van het gedicht te bepalen, voert niet tot eene zekere uitkomst. Zooveel weten wij, dat de redactor van Samuel, die waarschijnlijk vóór de ballingschap leefde, het aan David toekende. Wisten

1) Zie Gesenius, *Lehrgebäude*, bl. 49

wij verder, dat, toen deze redactor dit lied in Samuel opnam, de tekst reeds zoo geschonden was, als wij hem nu bezitten, de oudheid zou meer vast staan, dan thans het geval is.

Kunnen wij hieromtrent moeilijk zekerheid bekomen, dan vervalt ook het argument, dat o. a. Delitzsch aanvoert: de psalm is geruimen tijd geschreven vóór hij den redactor van Samuel in handen kwam. Deze had misschien niet zooveel corrupte plaatsen, als wij zooeven in Samuel hebben ontdekt. Dit neemt niet weg, dat ik, met het oog op den inhoud, in Ps. XVIII woorden van David meen te mogen zien.

DE VIER EN DERTIGSTE PSALM.

- 1 Van David, toen hij zich krankzinnig hield voor Abimelech, die hem verjaagde, dat hij weg ging ¹⁾).
- 2 Ik wil Jahve zegenen te allen tijde; voortdurend zij zijn lof in mijnen mond.
- 3 In Jahve beroemt zich mijne ziel; dat de vromen het hooren en zich verheugen.
- 4 Maakt Jahve met mij groot, en laat ons Zijn' naam te zamen verhoogen ²⁾).
- 5 Ik heb Jahve gezocht, dat Hij mij verhooren zou; en Hij heeft mij uit al mijne angsten gered.
- 6 Ziet op Hem, en gij zult verlicht worden; laten uwe aangezichten niet rood zijn van schaamte ³⁾).
- 7 Deze ongelukkige riep, en Jahve hoorde, en uit al zijne verdrukkingen heeft Hij hem bevrijd ⁴⁾).

1) Vs. 1. Big. toen hij zijn verstand veranderde, vg. 1 Sam. XXI: 13.

2) Vs. 4. לְגַדְלָהּ; de praep. לְ met גַּדְלָהּ zou een later spraakgebruik doen vermoeden; het Object met לְ geconstrueerd is in het Syrisch, zooals bekend is, zeer gewoon. גַּדְלָהּ wordt zoover ik weet steeds met den Accusativus, zonder praepositie, verbonden.

3) Vs. 6. v. Ewalds gissing, die ik overneem, leze men hier 2 Imperatt. הַבְּיָטֵנוּ en הַבְּיָרֵנוּ en het pron. 2 ps. אֲנֵנוּ voor אֲנֵנוּ.

4) Vs. 7. "Deze ongelukkige" is de dichter zelf; niet te ontkennen

- 8 Jahves engel legert zich rondom hen die hem vreezen, en verlost hen ¹⁾).
- 9 Smaakt en ziet, dat Jahve goed is, gelukkig de man, die op Hem vertrouwt.
- 10 Vreest Jahve, zijne heiligen! want die hem vreezen lijden geen gebrek.
- 11 Jonge leeuwen lijden ontbering en honger; maar die Jahve zoeken, missen niet eenig goed.
- 12 Welaan, gij zonen! hoort naar mij; de vreeze van Jahve leer ik u.
- 13 Wie is de man, die in het leven behagen scheidt; die dagen, waarin hij het goede ziet, begeert.
- 14 Bewaar uwe tong voor het kwade, en uwe lippen voor bedrog te spreken.
- 15 Wijk van het kwade, en doe het goede; zoek den vrede, en jaag hem na.
- 16 De oogen van Jahve zijn op de regtvaardigen geslagen, en zijne ooren naar hun geroep gewend.
- 17 Jahves aangezicht slaat de boosdoeners gade, om hunne nagedachtenis van de aarde te verdelgen.
- 18 Regtvaardigen riepen, en Jahve hoorde, en uit al hunne verdrukkingen reddde Hij hen ²⁾).

is in sommige verzen en zoo ook hier de gebondenheid aan het alphabet, dat vrij regelmatig gevolgd wordt, zie vs. 14 waar men יִצְוֹר zou verwachten, doch de י volgde.

1) Vs. 8. Omdat הנהה moeilijk van één persoon gezegd kan worden wil men מְלֹאךְ יְהוָה collectief nemen. Eerder nog zou ik denken, dat de engel des Heeren als aanvoerder gedacht wordt van eene schaar engelen. Zie hierover Trip, *Theophonien des A. T.*, bl. 149. WW, van het Haagsch Genootschap.

2) Vs. 18. De LXX las אַחֲרֵי אַחֲרֵי: de bijvoeging is noodzakelijk, en de woorden gelijken veel op elkander, zoodat de weg-

- 19 Nabij is Jahve den gebrokenen van harte, en Hij behoedt de verslagenen van geeste.
- 20 Vele zijn de rampen des rechtvaardigen, maar uit die alle redt hen Jahve.
- 21 Hij slaat al hunne leden gade; niet een van die wordt gebroken.
- 22 Den booze voert het kwaad tot den dood, en die den rechtvaardige haten, zullen schuldig zijn.
- 23 Jahve redt het leven zijner dienaren, en allen die op Hem vertrouwen, zullen niet schuldig zijn.

Ik moet bekennen, dat het mij een vergeefsche poging toeschijnt, zich voor te stellen, dat David, nadat hij bij de Philistijnen zich krankzinnig had gehouden en van het hof van koning Achis verjaagd was, woorden heeft geuit, als de in dezen psalm voorkomende. Vooral komt vs. 14 in tegenspraak met zijne handelwijze, die wij in 1 Sam. XXI vermeld vinden. Hoe men over Davids gedrag heeft te oordeelen, is tamelijk onverschillig voor ons onderzoek; maar vreemd blijft het, dat hij lessen uitdeelt in een leerdicht, als de in dit vers voorkomende (zie vs. 14), nadat hij zelf list had te baat genomen om zijn leven te beveiligen. De toon is, den ganschen psalm door, die van een uit gevaar ontkomene (vs. 5, 7), die geheel aan God zijne redding te danken heeft, terwijl

lating in de Hss. verklaarbaar is. Vernuftig is de conjectuur van Schroeder. (Zie Heringa, *Over 't gebruik en misbruik der kritiek*, bl. 251), die vers 16 en 17 omzet en dus E voor V stelt, met beroep op Klaagl. III, IV, V. Doch de invoeging der vertalingen komt mij niet willekeurig voor, vg. ook Ps. XXV, die in het alphabet met Ps. XXXIV veel overeenkomst heeft, en de V aan de E vooraf laat gaan,

David bij de Philistijnen juist zelf handelend optreedt, en niet schroomt door eene voorgewende razernij het gevaar, dat hem dreigde, te ontvluchten. De toon van vermaning is onbegrijpelijk (zie vs. 12) bij hem, die zooeven eene daad had verricht, in geen geval bijzonder lofwaardig. Het komt mij voor, dat David, na zijne vlucht van Abimelech, niet zoo kan gesproken hebben als hier in dit lied.

De ongepastheid van het opschrift is dan ook terecht door velen, o. a. door van der Palm, gevoeld. De wijze echter, waarop deze geleerde het opschrift meent te mogen opvatten, verdient afkeuring. Volgens hem moet men vooral het laatste van vs. 1 in het oog houden. Toen David weggedreven was van Achis en alzoo was ontkomen (zie 1 Sam. XXI op het einde), vluchtte hij in de spelonk van Adullam, 1 Sam. 22; aldaar richtte hij de woorden van Ps. XXXIV tot zijne bende, die hem omringde. Zijne verlossing was hierin gelegen, dat hij nu te zijner verdediging een schaar van mannen had, die hem ter zijde konden staan. Doch met zijn toestand, in 1 Sam. XXII: 1 vv. beschreven, rijmt niet de betuiging, vs. 5 en 7; juist toen begon het grootste gevaar voor David, getuige o. a. 1 Sam XXII: 3 en het vervolg van dit hoofdstuk. Om bij het opschrift te blijven, de gekunstelde verklaring van v. d. Palm, dat hier het begin van Hoofdst. XXII bedoeld wordt, en derhalve het verhaal op het einde van het vorige hoofdstuk hier niet verder in aanmerking komt, kan niemand bevredigen. Zoo zouden de opschriften in die mate raadselachtig worden, en bedekte aanduidingen bevatten, dat wij veilig ons de moeite konden sparen van ze te vergelijken

met de er bij behorende psalmen. Ook zou men de chronologische volgorde in de geschiedboeken van Samuel onbepaald moeten kunnen vertrouwen, om zoo van het voorafgaande naar het volgende verwezen te worden, als v. d. Palm wil. Met hem het opschrift voor echt en gepast houden zal, althans wat de historische aanduiding betreft, steeds bezwaarlijk blijven.

Een ander onderzoek wacht ons ten opzichte van vs. 1. De vraag namelijk is, of dit vers in verband moet gebracht worden met 1 Sam. XXI:13, waar dezelfde uitdrukking voorkomt: *שָׁקָה אֶת טַעַמוֹ*. Met Hävernicks te zeggen, dat er geene andere uitdrukking mogelijk was, gaat niet aan. Voor טַעַם b. v. had מַדְדָּה gebruikt kunnen zijn, zie Dan. IV:34 (het Hebreeuwsche woord bestaat even als het Chaldeeusche); de overeenkomst is dus opmerkelijk. Geeft men dit toe, dan is het waarschijnlijk, dat vs. 13 aan den steller van het opschrift bekend was, en niet omgekeerd het opschrift door den geschiedschrijver is gebruikt, zooals b. v. Hengstenberg wil. Want men mag vragen, of in het laatste geval niet de psalm met het opschrift zou opgenomen zijn; daar immers in Samuel verscheidene gedichten onder Davids naam voorkomen. Zou het opschrift wel, de psalm niet in het geschiedwerk zijne plaats gevonden hebben?

Misschien, dit is eene derde mogelijkheid, hebben beiden uit dezelfde bron geput, namelijk uit oudere annalen, die de stof opleverden voor de verhalen in Samuel. Wederom zou men kunnen vragen: bevatten deze oudere bronnen onzen psalm, waarom is hij dan niet in Samuel opgenomen te gelijk met het opschrift? Ook vermeldt de schrijver in Samuel die annalen ner-

gens, gelijk in de Koningen geschiedt, en met eenig recht merkt Stähelin op tegen Delitzsch, die zulke annalen onderstelt, waaruit Samuel zou geëxcerpeerd en evenzoo de opschriften met de psalmen ontleend zijn: „es ist doch höchst auffallend dass alle diese Ueberschriften¹⁾ sich aus unsern Büchern Samuel erläutern lassen, und sich keine einzige findet, bei der dies nicht der Fall ist.” Daarom geloof ik met eenige waarschijnlijkheid te mogen vaststellen, dat het eerste vers van Ps. XXXIV er boven is gezet door iemand, die ons bericht in Samuel kende, welke stelling nog gesteund wordt door een ander resultaat, dit namelijk, dat het verhaal, waarnaar verwezen wordt, eerst laat is vervaardigd. Of namelijk David tweemaal bij den Philistijnschen koning heeft vertoefd, is twijfelachtig. Wel is waar wordt het motief zijner verwijdering van Achis' hof verschillend voorgesteld in 1 Sam. XXI en XXIX. Beide malen echter zouden de Philistijnsche grooten dezelfde grief tegen David, dat hij het meest had toegebracht aan de nederlaag der Philistijnen, bij den koning ingebracht hebben; met geen woord daarentegen zouden zij 1 Sam. XXIX zijne vroegere list hebben herinnerd, die David wel haast verhinderd moet hebben, weder bij de Philistijnen een toevlucht te zoeken. Ewald zoekt dit bezwaar uit den weg te ruimen door de opmerking, dat tusschen beide gebeurtenissen vele jaren

1) Behalve het opschrift van onze Psalm, *Zeitschrift d. D. Morg. Ges.* Dl. XVI, bl. 258, ook nog die van Ps. LII, LIV, LVI, LVII, LIX, LXIII; al deze aanduidingen kunnen uit Samuel opgehelderd worden.

verloopen zijn ¹⁾. Maar ik zie niet in, hoe men dien langen tijd tusschen het eene verblijf bij de Philistijnen en het andere kan aannemen. Letten wij namelijk hierop, dat toen David bij Saul aan het hof kwam, hij reeds niet meer een knaap kan geweest zijn; hij daden had verricht, die verbieden een al te jongen leeftijd te voronderstellen (zie 1 Sam. XVII: 35); dat ook zijn vader op dat tijdstip hoog bejaard was, vs. 13; houdt men daarbij in het oog, dat hij op zijn 30ste jaar koning werd, en bij zijn tweede verblijf in der Philistijnen land een geruimen tijd daar vertoefde, te weten een jaar en vier maanden (1 Sam. XXIX: 3 zou bijna aan nog langer tijdsverloop doen denken), dan mag men zeker niet zoo vele jaren stellen tusschen de eerste vlucht naar het buitenland en de tweede ²⁾. Hierbij komt, dat hij in dien tusschentijd nog met de Philistijnen heeft gestreden (zie 1 Sam. XXIII), zoodat men, dit korte tijdsverloop in aanmerking genomen, evenzeer op zwarigheden stuit.

Moet men dus van de twee berichten een van beiden minder historisch achten, dan zeker het 1 Sam. XXI geboekte, want hier wekt het dadelijk vermoeden tegen

1) *Gesch. des V. Israel*, II, bl. 540.

2) Vooral zou het hier geopperde bezwaar tegen dit herhaalde verblijf van kracht zijn, indien men met Prof. Hoekstra, *Godg. bijdragen*, 1856 bl. 100, 7 jaren mocht stellen van Davids zalving tot aan zijn koningschap. Zie in denzelfden jaargang tegen deze gissing een opstel van Frenay, bl. 553, alsmede de verdediging van dit gevoelen bij Prof. Kuenen, *Godsd. v. Israël*, I, bl. 182. 5½ jaar zouden dan verloopen zijn van Davids zalving door Samuel, 1 Sam. XVI, tot aan Sauls dood 1 Sam. XXXI.

de nauwkeurigheid, dat David Goliaths zwaard zou medegenomen hebben naar de Philistijnen. Ook zal hij niet zoo spoedig de wijk genomen hebben naar zijne naburen, zeker niet dan in den uitersten nood, toen Saul zijne vervolgingen niet staakte. In dit geval is dit bericht zeker later ontstaan, en wij mogen natuurlijk de gevolgtrekking maken: ook het opschrift van Ps. XXXIV is dan van jonger dagteekening. Men ziet, dat, het bovenstaande in aanmerking genomen, de waarde van dit opschrift niet zeer hoog kan aangeschreven worden, en dus de geloofwaardigheid daarvan wordt twijfelachtig.

Mogelijk is het, dat de opgave „van David,” afgezien van het volgende, hierop eene uitzondering maakt en van vroeger dagteekening is, of dat een zelfde persoon in het aanduiden der geschiedenis dwaalde, in de opgave van den auteursnaam daarentegen recht had. Wanneer de psalm gemaakt is, valt moeilijk te bepalen. Dit eene kan men gissen, dat, naar de overeenkomst met Ps. XXV te oordeelen, die ook alphabetisch is, en het laatste vers met de letter m begint, gelijk Ps. XXXIV, de beide gedichten bij elkander behooren, eene gissing, waaraan ik echter niet te veel waarde wil gehecht hebben. Het laatste vers van Ps. XXV ziet op een tijd, waarin Israël in grooten nood verkeerde, en verspreidt, ingeval Ps. XXXIV van dezelfde hand is, eenig licht over den tijd van zijn ontstaan. Doch liever dan verder in gissingen ons te verdiepen, zij het voldoende op te merken; vs. 1 draagt alle sporen van eene glosse, later er boven geplaatst.

DE EEN EN VIJFTIGSTE PSALM.

- 1 Voor den zangmeester, een psalm van David.
- 2 Toen de profeet Nathan tot hem was gekomen, nadat hij tot Bathseba was ingegaan.
- 3 Wees mij genadig, o God! naar uwe gunst; delg, naar de grootheid van uwe ontferming, mijne overtredingen uit,
- 4 wasch mijne schuld herhaaldelijk af, en reinig mij van mijne zonde,
- 5 want mijne overtredingen ken ik, en mijne zonde staat mij steeds voor oogen;
- 6 tegen u alleen heb ik gezondigd, en wat kwaad is in uwe oogen, gedaan; opdat ¹⁾ Gij rechtvaardig moogt zijn in uwe uitspraak, rein in uw gericht.

1) Vs. 6. לְמִעַן mag niet anders opgevat worden, dan in de beteekenis van opdat. Dit voorop gesteld zijnde, zou men echter verkeerdelijk deze uitdrukking als verontschuldiging opvatten; het verband is or tegen. De meest aannemelijke verklaring is: het gevolg der zonde is Gods rechtvaardigheid in het richten; mijne zonde greep plaats, opdat uwe rechtvaardigheid zich kon betoonen, waardoor gij mijne misdrijven veroordeelt. Maar al blijven wij getrouw aan de ware en eenige beteekenis van לְמִעַן, bij deze verklaring komt de beteekenis zoodat weder te

7 Zie, in zonde ben ik geboren, en in zonde heeft mijne moeder mij ontvangen ¹).

voorschijn. Men stelde in plaats van opdat zoodat, en in den grond der zaak blijft de zin onveranderd. Men kan echter de gewone betekenis behouden. De schrijver kan gewis niet bedoelen, dat hij ter wille van Gods gerechtigheid zondigde; maar wat hij misdeed leidde tot de openbaring van Gods gerechtigheid. M. i. laten de woorden geene andere uitlegging toe: het kwade geschiedt, opdat Gods heiligheid zich openbare.

קָבַל staat hier in Kal, wat niet ongewoon is. Ik zie geene reden om het met Bwald, *Jahrbücher der Biblischen Wissenschaft*, V, bl. 171, weer te geven door slaan, straffen. Het volgende richten kan bestaan in woorden en past zeer wel bij קָבַל spreken. Na slaan, straffen komt richten wel wat mat achteraan. Ook verklaart het streven naar overeenstemming in klank, waarom de vorm Kal gebruikt is.

1) Vs. 7. Niets anders wordt hier uitgesproken, dan dat van het allereerste levensbegin af zonde en ongerechtigheid den mensch aankleeft. Van de verkeerde opvatting, dat hier de erfzonde wordt geleerd, ligt de oorzaak hierin, dat men bij het eerste verslid reeds anticipeert op het volgende. „Terstond bij mijne geboorte was ik zondig”: dit is het eerste gedeelte; de moeder wordt eerst in het tweede lid genoemd, en kon onvermeld zijn gelaten, zonder dat de zin in het vers verandering onderging: ik ben in zonde ontvangen; van mijne geboorte, ja van mijne ontvangenis af heerschte de zonde in mij. Door het synoniem parallelisme geeft de dichter te kennen, dat de zonde, geen oogenblik van zijn leven afwezig was. Men vergelijkte nog in een later Joodsch geschrift, het boek Sohar, de plaats bij Winer opgenomen, *Chrestom. Talm. et Rabbinica*, bl. 14. „Zie, op het uur, dat de mensch in de wereld treedt, stelt zich aanstonds de booze neiging aan zijne zijde, die den mensch voortdurend beschuldigt.” Hetzelfde komt voor in minder sterke bewoordingen, Gen. VIII: 31 en elders. Zeer juist heeft J. Müller, *Lehre von der Sünde*, II, bl. 364 vv., deze opvatting voorgestaan: „dass der Mensch vom Anfange seines Daseins, von seiner Empfängniss an sich in einem Zustande der Sünde und Verkehrtheit befinde.” De voortplanting der zonde van ouders op kinderen is niet in ons vers uitgedrukt.

- 8 Zie, Gij hebt welgevallen in waarheid in het binnenste, en in het verborgene maakt Gij mij wijsheid bekend ¹⁾.
- 9 Ontzondigt Gij mij met hysop, zoo ben ik rein; wascht Gij mij, zoo ben ik witter dan sneeuw;
- 10 doet Gij mij vreugde en blijdschap hooren, de leden die Gij geslagen hebt, zullen opspringen.
- 11 Verberg uw aangezicht voor mijne zonde, en wisch al mijne overtredingen uit;
- 12 schep mij een rein hart, o God! en vernieuw een vasten geest in mijn binnenste;
- 13 verwerp mij niet van voor uw aangezicht, en neem uwen heiligen geest niet van mij.
- 14 Geef mij weder uwe heilvolle hulp, en laat een gewillige geest mij ondersteunen:
- 15 dan zal ik overtreders uwe wegen leeren, en zondaars zullen wederkeeren tot u.
- 16 Verlos mij van geweld des bloeds, o God! Gij God, die mij behoedt; mijne tong zal uwe gerechtigheid prijzen.
- 17 Heer! opent Gij mijne lippen, dan zal mijn mond uwen lof verkondigen;
- 18 want Gij hebt geen behagen in offerande, al ben ik bereid ze te brengen; in brandoffer schept Gij geen behagen.
- 19 De offeranden Godes zijn een verbroken geest; een verbroken en verslagen hart, o God! zult Gij niet verachten.

1) Vs. 8. **בְּסֵתֶם** in het verborgene, in mijn binnenste, dat beantwoordt aan **בְּסֵתֶם** in het vorige.

- 20 Doe wel in uwe gunst aan Sion door Jeruzalems muren op te bouwen,
 21 dan zult Gij welgevallen hebben in offers der gerechtigheid, in brandoffer en volkomen offer, dan brengt men runderen op uw altaar.

Langen tijd heeft men gemeend, dat, zoo ergens, dan hier een oorspronkelijk overblijfsel van Davids hand voor ons lag. Laat ons zien, of deze meening houdbaar is. Om tot een resultaat te komen, doen wij het best als wij beginnen met het einde, vs. 20, 21. Deze verzen zien waarschijnlijk op een tijd, toen Jeruzalem verwoest was. Doch Hengstenberg en Hävernick beschouwen de zaak anders. De eerste brengt tegen de meening, dat in de laatste verzen om herstel van Jeruzalem geboden wordt, het volgende in: de schrijver bidt niet dat God de muren der stad weder opbouwen, maar bouwen moge, daar in het voorgaande niet van verwoesting sprake is geweest. Hoe weinig deze argumentatie te beteekenen heeft, behoeft ik niet breedvoerig uiteen te zetten. בנה in den zin van iets opbouwen, dat verwoest is, komt voor Ps. CII:17, Nch. II:18, en op meer plaatsen. De vermelding van de verwoesting behoefde toch waarlijk niet vooraf te gaan, als de schrijver in den tijd der ballingschap of kort daarna leefde. Het voorafgaande doe wel bewijst niet in het minst voor Hengstenbergs meening, dat Jeruzalem bestond en dus de uitdrukking overdrachtelijk te verstaan zou zijn, namelijk: „houd Jeruzalems muren in stand; stort ze niet ter neder.” Van de vrees, die bij David bestond, dat het laatste het geval zou zijn, als straf voor zijn mis-

drijf, is in 2 Sam. XII geen woord te lezen. De letterlijke opvatting van vs. 20 is dan ook de eenig mogelijke. Hävernick vereenigt zich met Hengstenberg in de bovengenoemde opvatting, na vooraf de opmerking te hebben gemaakt, dat het bouwen van de muren, die nog onvoltooid waren en door Salomo later zijn voleindigd, kan bedoeld zijn; eene zaak echter van betrekkelijk te weinig beteekenis, om er na het voorafgaande den psalm mede te besluiten, en iets, dat David zeker licht ten uitvoer kon brengen. Hoe vreemd zou dan vs. 21 luiden, dat na die voltooiing offers van dankbaarheid zouden gebracht worden. Wil men toch volhouden, dat David zoo gesproken heeft als vs. 1—19, na zijn gedrag tegenover Bathseba en Uria, men zal de twee laatste verzen prijs moeten geven. Dit is dan ook door velen gedaan. Venema, Rosenmüller, Tholuck houden vs. 20 en 21 voor een later bijvoegsel, en wel om de volgende reden: in vs. 17, 18 worden de offers als van geenerlei waarde en Gode ongevallig ter zijde gesteld, vs. 21 daarentegen eindigt de schrijver met de blijde hoop, dat, is Jeruzalem hersteld, ook de offerdienst in vollen luister zal bloeijen. Hierin vindt men tegenspraak. Later zou dus, om de zoo laag gestelde offers te releveeren, dit toevoegsel aangehecht zijn.

Is er werkelijk tegenspraak tusschen deze verzen en de voorgaande, of hangen zij zoo los te zamen, dat men scheiding moet maken tusschen vs. 19 en 20? Deze vraag moet beantwoord worden. De schrijver van vs. 1—19 is niet in volstrekten zin tegenstander van alle offers. Hij wilde ze brengen (vs. 18), zoo God er welgevallen in had, maar zij zijn Gode ongevallig, die

slechts behagen scheidt in een gebroken en verslagen hart. Deze tegenstelling brengt ons op het spoor van de meening des dichters. De zonden van gansch Israël te zamen en van den Israëliet in het bijzonder maakten de offeranden, anders op hoogen prijs gesteld, nu tot iets verfoeijelijks. Acht men dit woord te sterk gekozen, men leze Jes. LXVI. Aldaar wordt vs. 2 het bedrukte en verslagen hart als het welgevallige voorwerp, waarop God nederziet, beschouwd. Daarop laat de schrijver volgen: wie een os offert, slacht een mensch, is als iemand die een moord begaat; die spijsoffer brengt is als een offeraar van zwijnenbloed ¹⁾.

De afkeer van offers wordt in den psalm evenzoo nader bepaald door de vermelding van wat God eischte, zonder dat men zeggen kan: de bedoeling des dichters is deze, dat het offer zonder uitzondering afkeurenswaardig is. Op andere plaatsen wordt desgelijks de reden opgegeven van dezen afkeer, zie Jes. I: 11 vv., en tegenover de bovengenoemde uitspraak in Jes. LXVI vergelijkte men

1) Ik huldig hier de meest gewone opvatting. Drechsler wil, dat het tweede lid letterlijk worde opgevat, in dezer voege: wie offert brengt menschenoffer enz. Maar waar blijft men dan met het eerste: die een stier offert? Dit woord שׂוֹר is al zeer vreemd, indien het eerste lid niet meer beteekent dan: „wie offer brengt” in het algemeen. Dat het tweede lid niet eigenlijk moet worden opgevat, blijkt uit het einde van het vers מִבְּרֵדָה אֶיִן, dat een gansch algemeene uitdrukking bevat. V. d. Palm ziet in zijn *Jesaja*, op deze plaats, geen verband tusschen vs. 2 en 3, de groote zonde was volgens hem deze, dat men buiten den tempel offerde, Maar was de tempel verwoest, dan kon men dit moeilijk anders doen dan daar buiten. Hier komt de kwestie van den Deutero-Jesaja te sprake, bedrieg ik mij niet, dan is Jes. XL—LXVI uit de ballingschap afkomstig.

Hoofdst. LVI:7. Zoo meen ik, dat vs. 21 op die wijze wel met het vorige is te vereenigen. Na de herstelling van Jeruzalem zullen offers der gerechtigheid Gods goedkeuring wegdragen. Allermint kan ik hier eene poging zien, om aan eene polemiek tegen de offers een tegenwicht te bieden door een slotvers, als dit. Wat tevens verhindert om vs. 20, 21 van het vorige af te snijden, is het abrupte einde, waarmede dan de psalm besloten wordt. Daarom beschouw ik eerder den psalm, met vs. 20 en 21 ingesloten, als een geheel, de uiting van een Israëliet, die met het eindigen der ellende van zijn volk tegelijk het ophouden van Gods ongenoegen gekomen acht, en het recht, om Hem door offers te dienen, herkrege¹⁾.

Deze algemeene uitboezeming na het meer individueele kan niet bevreemden, te minder, daar de schuldbekentenis van een enkel persoon zich ook op andere plaatsen paart aan de algemeene bekentenis van het gansche volk, waarvan hij deel uitmaakt, zoo o. a. Neh. I: 6^b. Het is derhalve onnoodig in dergelijke uitdrukkingen hier en elders eene bijvoeging te zien van latere hand.

In het overige gedeelte vs. 1—19 wijzen de verdedigers der echtheid op het 16^e vers, met name op קָמִים, dat bloedschuld *kan* beteekenen en dat dus op Davids misdrijf, jegens Uria gepleegd, zinspeelt. Op allerlei wijzen tracht men dan eene zwaarigheid te ontduiken, waarin men gewikkeld wordt bij de exegese van vs. 6: „tegen u alleen heb ik gezondigd.” Zeker is dit bijvoegsel alleen

1) Vg. Ps. LXXXV, waar de gedachte wordt uitgedrukt, hoe na Israels terugkeer de zonden van het volk waren uitgewischt.

niet van zoo weinig beteekenis, om zooals de Wette wil, het op te vatten in den zin van: vooral, in het bijzonder, welke verklaring hij echter zelf met aarzeling voordraagt.

Wel is waar kan alle zonde tegen de menschen ook zonde tegen God genoemd worden, doch David, die vooral in den moord van Uria misdreven had, kon bezwaarlijk zich zoo uitlaten, alsof de zonde tegen menschen niet in aanmerking kwam. Andere plaatsen in Samuel toonen juist hoe de rampen, door eigen toedoen aan anderen veroorzaakt, hem bijzonder ter harte gingen, zie 1 Sam. XXII : 22, 2 Sam. XXIV ¹⁾). Hoe men onderscheid maakte tusschen het zondigen tegen God en dat tegen menschen, toont 1 Sam. II : 25 duidelijk aan.

Beweert Hengstenberg, dat de liefde tot God de liefde tot den naaste reeds in zich sluit, en in de Israelitische wet eigenlijk de eerste alleen in aanmerking komt, en dat evenzoo hier de zonde tegen menschen zich ten laatste oplost in zonde tegen God, dan doet hij geen recht wedervaren aan het woord alleen, dat toch altijd eene tegenstelling in zich bevat. Dit zij voldoende ter aanwijzing, dat de moeilijkheid in vs. 6, waarop men stuit bij handhaving van het opschrift, inderdaad niet zoo gering is, als eenige uitleggers meenen. Derhalve ook kan het woord קָמַיִם in vs. 16 niet weergegeven

1) Ik twijfel, of het in Davids geest gesproken is, zooals Hengstenberg schrijft, *Comm.* III, bl. 18. „Hat David gegen Gott allein gesündigt, so darf er auch bei Ihm allein die Vergebung suchen, und darf sich nicht in trostlosem Jammer verzehren, dass er bei Urias, der längst im Grabe ruht, nichts wieder gut machen und bei ihm Vergebung suchen kann.“

worden door bloedschuld, en wordt men gedrongen te vertalen bloedstorting, moord, of geweld des bloeds, zie Jes. I: 14.

Vs. 3—19, zoo luidt de slotsom van dit onderzoek, heeft evenmin betrekking op David, als de twee laatste verzen, weshalve de scheiding tusschen vs. 19 en vs. 20 vervalt, zoo men tevens in het oog houdt, dat de hoofdgedachte van den psalm tot aan het einde toe doorloopt. De onbekende, die hem samenstelde, belijdt zijne schuld voor zich als afzonderlijk persoon; doch niet, als stond hij in geen de minste betrekking tot het overige volk. Wat hij gevoelde en te kennen gaf, was zeker de uitdrukking van een groot aantal Israeliten, gelijk de ballingschap niet een onheil was, dat een enkelen trof, maar velen tezamen.

Voor eenigen tijd heeft Seinecke in een geschrift, „Der Evangelist des A. T.” de stelling zoeken te verdedigen, dat op vele plaatsen in het O. T., en ook in Ps. LI, niemand anders dan de knecht des Heeren sprekende wordt voorgesteld, zie Jes. XLII, LIII. Aan Seineckes betoog ligt ten grondslag, dat in onzen psalm een tal van uitdrukkingen aan Jes. XL—LXVI ontleend is. Wie echter deze uitdrukkingen vergelijkt ¹⁾, zal moei-

1) Vgl. met den psalm Jes. XLIII: 25, 26, 27; XLVII: 15; XLVIII: 8; LIX: 3, 7, LXV: 12 door Seinecke aangehaald. In zoverre stem ik met Seinecke in, dat de dichter niet in een toestand verkeert, dien hij uitsluitend den zijnen kan noemen. Daarom kan men nog niet zeggen, dat hier de vromen van Israël (die Seinecke onder עֲבָדֵי יְהוָה verstaat) sprekende worden ingevoerd. Het lid der Israëlitische gemeente lost zich niet zoo in haar op, dat alle individualiteit verloren gaat

jelijk kunnen inzien, waarom de overeenkomst niet aan het toeval mag geweten worden. Zij behelzen algemeene zegswijzen, die geen recht geven tot de uitspraak: Ps. LI is afhankelijk van den Deutero-Jesaja. Ook zie ik geen reden om aan te nemen, dat de woorden in Ps. LI beter voegen in den mond van meerdere personen te zamen, dan in dien van een enkel persoon ¹⁾.

1) Zie hierover Hoekstra, *Theol. Tijdschrift*, Jan. 1871, waar Seineskes gevoelen wordt voorgestaan.

DE TWEE EN VIJFTIGSTE PSALM.

- 1 Voor den zangmeester; een leerdicht van David.
- 2 Toen Doëg de Edomiet gekomen was, en Saul bericht had met deze woorden: David is gekomen in het huis van Achimelech.
- 3 Wat beroemt gij u in het kwade, gij geweldenaar! Gods gunst duurt iederen dag voort ¹⁾.
- 4 Uwe tong smeedt verderf, als een geslepen scheermes werkt zij bedrog ²⁾.
- 5 Gij hebt het kwade liever dan het goede; de leugen liever dan het waarheidspreken. Selah.
- 6 Gij hebt alle woorden van onheil, eene bedriegelijke tong, lief ³⁾.

1) Vs. 3. גָּבוֹר held is hier te nemen in den zin van geweldenaar; het verband laat geen andere dan die ongunstige beteekenis toe. Eene ironische spreekwijze wil Calvijn en meerderen met hem: "gij held!"

Maar in het Arab. heeft جَبَرٌ in den 5en vorm den zin van zich trotsch, overmoedig gedragen. Vg. Job XXXVI: 9.

2) Vs. 4. De LXX en Syr. vert. voegen bij עָשָׂה gij in; ik lees עָשָׂה Part. Fem. bij לְשׁוֹן.

3) Vs. 6. לְשׁוֹן מְרִמָּה als Vocativus te nemen, is moeilijk om het Masc. אֲהַבְתָּ zie vs. 4 מְדַשְׁבֵּב Fem. In plaats van Vocativus is het Accusativus even als het vorige woord. Zie Hupfeld op dit vers.

- 7 Ook zal God u voor eeuwig uit den grond rukken, u opnemen en uit zijne tent rukken; u ontwortelen uit het land der levenden. Selah. ¹⁾
- 8 En de rechtvaardigen zullen het zien met siddering en over hem spotten:
- 9 zie! de man, die God niet tot zijne sterkte stelde, maar vertrouwde op zijn grooten rijkdom, sterk was in zijne hebzucht.
- 10 Maar ik ben als een groene olijfboom, in het huis Gods; ik vertrouw op Gods gunst eeuwig en altijd.
- 11 Ik zal U tot in eeuwigheid loven, als Gij het gedaan hebt, en op uwen naam wachten, want hij is goed, voor het aangezicht uwer gunstelingen.

Hoe weinig de persoon, die hier aangesproken wordt, met Doëg gemeen heeft, is licht te zien. In het verhaal 1 Sam. XXII verwittigt hij Saul van hetgeen David gedaan had bij den priester Achimelech; maar zijne woorden tegen Saul behelzen geene onwaarheid. Hiervan wordt Doëg ook door David niet beschuldigd, zie 1 Sam. XXII:22. In den Psalm wordt gewag gemaakt van leugenachtige taal, van trotschen overmoed, vooral in woorden bestaande, terwijl Doëgs daden eene hoofdrol spelen. Deze treden hier echter op den achtergrond. Hengstenberg vindt daarom terecht, zoo Doëg de bedoelde persoon moet zijn, de uitdrukkingen weinig passend. Wanneer hij echter, om aan dit bezwaar te ont-

1) Vs. 7. מִן־הָאֲדָמָה waarschijnlijk de ware lezing, daar de eerste letter van het volgende woord eene ך is. Vg. Ps. XV: 1; XLI: 5.

komen, aan Saul wil gedacht hebben, maakt hij de zaak niet beter. Deze laatste kan nog veel minder in aanmerking komen.

Wat Hengstenborgs meening in den weg staat, behoef ik niet met veel woorden aan te toonen. De beschuldiging van leugen is tegenover Saul niet op hare plaats. Zoo men overigens de uitingen van dit lied te sterk voor Doëg vindt, die niet meer dan een werktuig van Saul was, evenmin kan David Saul hebben aangesproken met dergelijke taal als in vs. 8, 9.

Hierdoor wordt de aanleiding, in vs. 1 vermeld, onwaarschijnlijk. Om eene betere tijdsbepaling te vinden, en de vraag, of David niettemin de schrijver is, te beantwoorden, zullen wij op het 10de vers moeten achtgeven, waar volgens vele uitleggers de tempel wordt aangeduid, niet de tabernakel, of de tent met de ark op Sion. Ik geloof niet, dat de benaming *בֵּית אֱלֹהִים* op zich zelve zoo groote zekerheid oplevert, als men wel zou wenschen. Wel is waar wordt in 2 Sam. VII *בֵּית* huis tegenover *אֹהֶל* tent gesteld, zie vs. 6. Daaruit maken sommigen op, dat beide woorden nimmer door elkander gebruikt worden, en de uitdrukking *בֵּית* niet voorkomt van eene tent. Wordt al de tabernakel hier en daar *בֵּית יְהוָה* 1 Sam. I: 24, *הַיֵּבֶל* III: 3 genoemd; sommigen willen daar aan een huis of een tempel denken, die te Silo stond, met verwijzing naar 1 Sam. III: 15, waar men leest, dat Samuel de deuren van het huis van Jahve open deed ¹). De mogelijkheid, dat een tempel te Silo gebouwd was, bestaat, hoewel de berichten

1) Zie ook in 1 Sam. I: 9 *בְּמִזְבֵּיחַ*.

ontbreken, en Jeremia stelt dit niet duidelijk in het licht¹⁾. Doch tegenover dit alles kan men wederom aantoonen, dat **בֵּית** en **אֹהֶל** niet zoo streng te onderscheiden zijn, dat in Ps. XXVII b. v. aan den tempel, die hier waarschijnlijk bedoeld is, de naam **אֹהֶל** gegeven wordt, zie vs. 6. Waarom kan dus niet omgekeerd de benaming **בֵּית** van **אֹהֶל**, eene tent, gebruikt worden? Dat het laatste werkelijk geschiedt, mag men besluiten uit 2 Kon. XXIII: 7, waar de vrouwen voor Aschera tentjes weven **בָּתִּים** genaamd; evenzoo is Gen. XXVII: 15 de tent van Rebekka **בֵּית** genoemd, kort te voren **אֹהֶל**, zie vs. 25 in het vorige Hoofdstuk. Dus wordt het eenigzins twijfelachtig, of de uitdrukking **בֵּית** 2 Sam. XII: 20 een anachronisme moet zijn, omdat de tent op Sion wordt bedoeld²⁾. Meer zou mij de gheele zegswijze in Ps. LII: 10 als waarschijnlijk doen voorkomen, dat hier een Israëliet uit later tijd spreekt, toen de tempel reeds korter of langer bestond, en in het voorrecht roemt van aldaar gedurig te verkeeren.

1) Zie Graf, *de Templo Silonensi*, en Kuenen. Inl. III, p. 254.

2) Zie Kuenen t. a. p. De schrijver moet dan bij vergissing, denkende aan den tempel in zijne dagen, de tent in Davids tijd huis genoemd hebben. Doch ik durf beweren, dat, gelijk in het Arab. **بيت** van eene tent gebezigd wordt, zoo ook in het Hebr. **בֵּית**, wanneer **אֹהֶל** er onder te verstaan is.

DE VIER EN VIJFTIGSTE PSALM.

- 1 Voor den zangmeester met snarenspeel, een leerdicht van David.
- 2 Toen de Siphieten gekomen waren en zeiden: is David niet bij ons verborgen?
- 3 O God! red mij door uwen naam en doe mij door uwe kracht recht wedervaren;
- 4 o God! hoor mijn gebed, neem ter oore de woorden mijns monds,
- 5 want vreemden zijn tegen mij opgestaan, en geweldenaars zoeken mijn leven; zij stellen God niet voor hunne oogen. Selah.
- 6 Zie, God is mij een helper, de Heer is onder hen, die mijn leven ondersteunen ¹⁾.
- 7 Het kwaad zal op mijne verdrukkers wederkeeren: verdelg hen door uwe waarheid ²⁾.

1) Vs. 6. רִסְנוּכִי נַפְשִׁי zie Ps. CXVIII:7; dat God onder zijne helpers zich bevindt is den dichter genoeg; men behoeft niet te vertalen: God is aan het hoofd van die mij steunen, gelijk o. a. Calvijn, *Comm. in psalmos*.

2) Vs. 7. De k'tib in יִשׁוּב is om den volgende Imperativus te verkiezen boven den Hiphilvorm; wil men יִשִּׁיב dan is God het subjeet, zoo de Syr. en Chald. vertaling.

- 8 Ik zal u met bereidvaardigheid offeren, uwen naam
 prijzen, want hij is goed,
 9 als Hij mij uit allen nood heeft verlost, en mijn
 oog zich in mijne vijanden heeft verlustigd.

Zijn hier de Siphieten bedoeld, dan is het woord *זָרִים*, vs. 5, vrij ongepast, dat niet anders kan beteekenen dan vreemden of anderen. Dat het verder vijanden beteekent, is waar, doch de vraag is, of de oorspronkelijke beteekenis van vreemden geheel verloren kan gaan ¹⁾, en dus het woord van landgenooten kan worden gebezigd, zoo als hier het geval zijn moet. Gesenius (in zijnen Thesaurus) haalt deze plaats als voorbeeld aan, dat dit geschiedt, evenals Job XIX: 26; de laatste plaats is mij niet overtuigend genoeg en de vertaling *vreemde* behoeft men ook hier niet op te geven.

Dat David dit woord van Israëlieten gebruikt, die hem verraden, en bij wie hij zich veilig waande, is daarbij niet goed te verklaren. Verwacht men niet eerder de klacht, dat lieden van zijn eigen volk hem lagen leggen? Juist dit moest hem grieven, dat landgenooten hem trouweloos aan Saul zochten over te leveren. Volgens Hävernick belet het volgende: „zij stellen zich God niet voor ooggen,” aan niet-Israëlieten te denken. Maar Ps. IX: 19 wordt van heidenen gesproken, „die God vergeten,” eene zegswijze, die waarlijk nog meer bevreemden moet dan de onze.

Welk bezwaar dit *זָרִים* maakt, kan men zien in de

1) Vg. het Latijnsche *hostis*, oorspr. *vreemde*, en ook naderhand van *buitenlandsche* vijanden gebezigd.

Chald. vertaling en eenige handschriften van Kennicott en de Rossi, die door eene lichte waarschijnlijk opzettelijke verandering זרים lezen, zie Ps. LXXXVI: 14. Maar de andere overzetteren behouden ons woord, dat dikwijls voorkomt met עריצים verbonden, zie Jes. XXV.

Dit woord זרים is het eenige dat tot een altijd negatief resultaat leidt. Meer kunnen wij niet omtrent den vervaardiger te weten komen, dan dat hij door niet-Israëlieten vervolgd werd, die zijn leven belaagden.

Of David eene taal als in vs. 7 en 9 voorkomt tegen Saul of de Siphieten kan gebezigd hebben, is daarbij twijfelachtig. Ook is het opschrift van later dagteekening ¹⁾ en ik zou eerder aan een jonger tijdperk dan het Davidische denken. Volkomen zekerheid is bij dit lied van zoo kleinen omvang niet te verkrijgen.

1) Vg. 1 Sam. XXIII: 19 en XXVI: 1.

DE ZES EN VIJFTIGSTE PSALM.

- 1 Voor den opperzangmeester, naar de wijze van: duif der verre terebinthen, een Miktam van David, toen de Philistijnen hem grepen te Gath ¹⁾).
- 2 Wees mij genadig o God! want de mensch grijnst mij aan; iederen dag bestrijdt en verdrukt hij mij;
- 3 mijne verdrukkers grijnzen iederen dag mij aan; want ik heb bittere bestrijders ²⁾).
- 4 Ten dage, dat ik vrees, vertrouw ik op U.
- 5 In God prijs ik zijn woord, op God betrouw ik, ik vrees niet; wat zou vleesch mij doen?
- 6 Iederen dag doen zij mijne woorden geweld aan; tegen mij zijn al hunne gedachten ten kwade;
- 7 zij scholen te zamen in het verborgen, letten op mijne schreden, na mij te hebben opgewacht.

1) Vs. 1. Zie omtrent de conjecturen over deze uitdrukking **אֵלֶם** ^י **רְחִיקִים** de Commentaren. de meesten nemen aan dat het de aanhef is van een lied op welks wijze men de psalm moest zingen. Dit punt uit te maken zal wel nimmer gelukken. **אֵלֶם** te lezen voor **אֵלֶם** is m. i. beter.

2) Vs. 3. **מְרִים** of **מְרִים** kan geen goeden zin geven. Een subst. Allerhoogste kan het niet zijn, en vijanden, naar de hoogte toe of uit de hoogte, is evenmin te begrijpen: **מְרִים** is, geloof ik, hier passender; zie Hab. I: 6.

- 8 Meet hun toe naar het onrecht, stort volken neder in toorn, o God! ¹⁾
- 9 Gij hebt mijn weklagen geteld, mijne tranen in uwe flesch opgegaard; zijn ze niet in uw boek? ²⁾
- 10 Dan keeren mijne vijanden achterwaarts ten dage dat ik roep; dit weet ik, dat God voor mij is.
- 11 In God prijs ik het woord (in Jahve prijs ik het woord) ³⁾.
- 12 Op God betrouw ik, ik vrees niet, wat zou een mensch mij doen?
- 13 Uwe geloften, o God! rusten op mij; ik zal U lofoffers betalen,
- 14 wanneer Gij mijn leven van den dood gered hebt, en mijne voeten van struikelen, om voor Gods aangezicht te wandelen in het licht des levens ⁴⁾.

1) Vs. 8. Voor פִּלְט lees ik met Hupfeld פִּלְס־ toewegen, toemeten; Hitzig vertaalt: „niettegenstaande hunne boosheid zouden zij ontvluchten?” waarmede de beteekenis van על zeer goed strookt; toch is zijne vertaling m. i. te gezocht.

2) Vs. 9. שִׁימָה Imperat. maar de voorafgaande Indicat. en het volgende הִלֵּא doen mij besluiten om te lezen שִׁמְתָה; do LXX heeft εἶπες; anderen willen שִׁימָה als Part. Pass. opvatten gelijk in het Chaldeeusch.

3) Vs. 11. De herhaling van het tweede lid van vs. 11 zou haast doen vermoeden dat יהוה eene latere glosse is en op nieuw met hetzelfde, dat bij אלהים behoort, in den tekst is gekomen, zie vs. 5, of is ^ו echt en אלהים van later hand? beide uitdrukkingen te zamen zijn niet vrij van pleonasme.

4) Vs. 14. Dat gij mijne ziel verlost hebt; zoo vele uitleggers, maar de dichter is nog in gevaar, zie vs. 2, de redding was nog niet tot stand gekomen. Vindt men dat הִלֵּא met onze vertaling in strijd is, ik wijs er op dat de LXX en de Pesch. eenvoudig de copula ו lezen, הִלֵּא kan ontstaan zijn uit het volgende הִלֵּי.

Vs. 1. Waarschijnlijk wordt hier bedoeld op de gebeurtenis, 1 Sam. XXI vermeld (verhaal van Davids voorgewende krankzinnigheid). Hoe men, naar mijne meening, over de geloofwaardigheid van dit verhaal denken moet, heb ik boven bij Ps. XXXIV te kennen gegeven. Afgezien hiervan, is onmogelijk uit de beide verhalen van Davids verblijf te Gath op te maken, dat hij zulk eene behandeling van de Philistijnen moest ondervinden, als de hier sprekende psalmdichter van zijne vijanden. Juist het Philistijnsche land was hem een toevluchtsoord voor Sauls vervolging. Op deze vervolging kan hij evenmin doelen, want, terwijl hij bij Achis was, had hij toch niets van Saul te lijden; zie vs. 3: zij grimmen mij den ganschen dag aan, en vs. 6: hij heeft op het oogenblik met anderen dan Israëlieten te doen, wat vs. 8 doet vermoeden. Waar is David ook in zijn leven zoo door heidensche vervolgers benaauwd geworden, als hier het geval schijnt te zijn?

Over laster en verdraaijing zijner woorden klaagt de schrijver vs. 6, en het verband wijst aan, dat de vijanden, over wie hij zich beklagt, de volken zijn, in vs. 8 genoemd, welke uitroep anders in geen den minsten zamenhang met het voorafgaande staat. Moet men hier uitspraak doen, dan pleit alles meer tegen het opschrift, dan er voor.

„Toen de Philistijnen hem grepen” (vs. 1), mag omschrijving zijn van בְּיָדָם. Dit is evenzoer mogelijk, als hetgeen Ewald wil, dat de geschiedenis 1 Sam. XXI aan den steller van vs. 1 vollediger bekend was. In het eerste geval is zijne omschrijving niet te verdedigen, want בְּיָדָם, dat veel overeenkomst heeft met de Arabi-

sche uitdrukking „tusschen zijne handen,” beteekent waarschijnlijk even als in het Arabisch: voor, in aanwezigheid van, zie 1 Sam. XXI:14. Het eerste vers kan dus uit eene verkeerde vertaling zijn oorsprong hebben genomen.

DE ZEVEN EN VIJFTIGSTE PSALM.

- 1 Voor den zangmeester. Verderf niet. Een Miktam van David, toen hij vluchtte voor Saul in de grot.
- 2 Wees mij genadig o God! wees mij genadig, want op U vertrouwt mijne ziel, en op de schaduw uwer vleugelen stel ik mijn betrouwen, totdat het verderf voorbij is.
- 3 Ik roep tot God, den Allerhoogste, tot God die het over mij voleindigt.
- 4 Hij zal uit den hemel te mijner redding zenden, al moge hij, die mij tegengrijnst, schimpen. Selah. Zenden zal God zijne gunst en waarheid ¹⁾,
- 5 mijn leven redden uit het midden der leeuwen waaronder ik lig, vurige leeuwen, menschenkinderen, wier tanden speer en pijlen zijn, en wier tong een scherp zwaard is ²⁾.

1) Vs. 4. Voor הַרְחֵם lees ik הַרְחֵם־י Impf.; de voorgaande י maakt de weglating der י van het Impf. mogelijk. Zie Ewald, *Gr.*, p. 836. Dat hier het Pf. denzelfde beteekenis als het Impf. zou kunnen hebben, aldus Ewald, is betwistbaar, en de plaatsen die Ewald aanhaalt, Ps. VII:7, Ps. LXXI:3 zijn anders te verklaren, zie boven Ps. VII en Roorda *Gramm.*, II, p. 18, de explicatie van Ps. LXXI:3.

2) Vs. 5. De zin wordt gemakkelijker te begrijpen als wij de LXX

- 6 Verhef u over den hemel, o God! over de gansche aarde zij uwe heerlijkheid.
- 7 Zij hebben een net voor mijne schreden gesteld, zij hebben mij omringd, voor mijn aangezicht hebben zij een groeve gegraven, zij zijn er midden ingevallen. Selah ¹).

en Syr. vert. volgen, deze lezen dus waarschijnlijk een werkwoord dat verlossen beteekent, misschien **וְיִצֵּדָה**; dit verbum vertaalt de LXX o. a. Ps. CXLIII:12, door *ῥύσασθαι* en misschien viel dit woord uit door de gelijkheid met **נִפְשִׁי**. De LXX las in haren Hebr. tekst zeker het Impf., want de voorgaande Imperfecta vertaalt zij evenzoo door het Pf., *καὶ* behoeft niet in het oorspr. gestaan te hebben; lees verder **לְהוֹדִיךָ** LXX *ἐκ μέσου* — op deze wijze komt er parallelisme tusschen dit verslid en de voorgaande leden. — Voor **לְבָבִים** las de Syr. vert. **כלבים** honden, wegens de **ב** van het volgende woord. Het volgende is eveneens niet zonder bezwaren, **אֲשַׁכְּבָהּ** moet hier zooveel zijn als: ik ben genoodzaakt mij neder te leggen; niet gelijk Delitzsch, ik wil mij nederleggen. De **ה** bij het volgende te voegen, zie Heidenheim, *Deutsche Vierteljahrsschrift*, II, bl. 175, komt mij intusschen beter voor. Wat **לְהַטִּיבִים** betreft, Böttcher, *N. Ex. krit. Aehrenlese*, vertaalt verslinden. Trans = Piel met beroep op Joël I:19. Doch **לְהַטִּיבִים** beteekent slechts branden, vurig zijn, en in Pi'el verbranden of doen branden. **בְּיַד אֱוָה** is dus appositie, geen object van **לְהַטִּיבִים**, zooals Böttcher het opvat. Op deze menschen dan ziet de uitspraak: hunne tanden zijn enz., zij zijn in hunne handeling wreed en smadelijk in hunne woorden.

1) Vs. 7 is weder een waar *crux interpretum*, **כִּסְפָּה** vertaalt de LXX *κατέκαμψαν*, de Syr. vert. laat dit en het volgende woord weg. Dit werkwoord komt overal Intrans voor; maar mijne ziel kromde zich, of liever ik kromde of hoog mij, is vreemd; wil men het dan transitief opvatten, zoo stuit men op het enkelvoud, omdat het meervoud onmiddellijk voorafgaat en dadelijk weder volgt. Zoo men de pas gemelde interpretatie: ik kromde mij aanneemt, (dat het Sing. Masc. voorafgaat aan een vrouwelijk subst. is niet zonder voorbeeld), dan verkrijgt men cenigzins eene parallelie in de leden; in het 2e en 4e lid worden de vruchteloze pogingen der vijanden aangeduid. Mag men misschien lezen **וְיִצֵּדָה** omringen?

De eenige noemenswaardige varianten in Ps. CVIII, die voor een

- 8 Bereid is mijn hart, o God! bereid is mijn hart;
ik wil zingen en psalmzingen.
- 9 Waak op, mijne eer! waak op, gij luit en harp!
ik wil den dageraad doen ontwaken.
- 10 Ik zal U loven onder de volken, o Heer! U psalm-
zingen onder de natiën,
- 11 want groot tot aan den hemel is uwe gunst, en
tot aan de wolken uwe trouw.
- 12 Verhef u over den hemel, o God! over de gansche
aarde zij uwe heerlijkheid.

Deze psalm vertoont groote overeenkomst met den vorige, en is welligt onder dezelfde omstandigheden gemaakt. De vijanden schijnen niet het minst door hunne schimpreden den vervolgte te kwellen. Iets dergelijks wordt van Saul en zijne benden niet meegedeeld. Wel werd hij door de aanstoking van anderen gebracht tot het vervolgen van David. Maar hier wordt de dichter gedurende zijne vlucht (zie ook den 56^{en} psalm, vs. 3, 6) met smaad vervolgd. Overigens vinden wij geene enkele nadere aanduiding, die licht kan geven. De woordspeling tusschen לְבָאִים en Ἀβύσσοι, die Hitzig aanneemt, en waaruit hij afleidt, dat de vijanden heidenen zijn, is zoo gewaagd, dat zij wel niet veel tot opheldering bijbrengt. Eene uitdrukking als vs. 10 zou meer aanleiding kunnen geven om aan heidenen te denken. Slechts in verband met den vorige beschouwd, moet de psalm aan David ontzegd worden.

gedeelte bestaat uit Ps. LVII: 8—12, zijn in vs. 9 אֶף כְּבוֹדִי, stellig eene schrijffout, ontstaan uit עֲנִיָּה כְבוֹדִי: verder in vs. 11 voor עֵר, מִעַל Ps. CVIII: 5. Beter is het in beide versleden עֵר te lezen.

DE NEGEN EN VIJFTIGSTE PSALM.

- 1 Voor den zangmeester. Verderf niet. Een Miktam van David, toen Saul lieden zond, die het huis be-
waakten om hem te dooden.
- 2 Red mij van mijne vijanden, mijn God! door mij op
eene hoogte te stellen voor mijne tegenstanders.
- 3 Red mij van hen, die boosheid bedrijven, en behoed
mij voor mannen des bloeds;
- 4 want zie, zij belagen mijn leven; sterken scholen
zamen tegen mij, zonder misdrijf, zonder zonde van
mijnen kant, Jahve!
- 5 Zonder mijne schuld loopen zij rond en bereiden
zich voor; sta op mij tegemoet en aanschouw het¹⁾.
- 6 Maar gij, Jahve! God der legerscharen, God van
Israël, ontwaak om alle heidenen te bezoeken; ont-
ferm u niet over allen, die bedekt onrecht bedrijven.
Selah.
- 7 Tegen den avond keeren zij weder, bassen als hon-
den en omringen de stad.

1) Vs. 5. צִיִּי, zóó de Peschito, noodzakelijk om den zin, en de ׀
werd licht voorbijgezien om de volgende letter. De LXX heeft εἰς ἄρμον
καὶ καρτέθυνα zoo men niet liever moet lezen καρτέθυναν overeenkomstig
met den Hebr. tekst.

- 8 Zie, zij storten met hunnen mond, met hunne lippen zwaarden uit; want wie hoort het?
- 9 Maar gij, Jahve! zult om hen lachen, alle heidenen bespotten.
- 10 Mijne sterkte! op U wil ik wachten, want God is mijne hoogte ¹⁾.
- 11 Mijn God is het, wiens gunst mij zal voorkomen; God zal mij in mijne haters verlustiging schenken.
- 12 Dood hen niet, opdat niet mijn volk het vergete; doe hen wankelen door uwe kracht en stort hen neder, o Heer! ons schild.
- 13 Zonde spreken zij met hunnen mond, met hunne lippen, zoodat zij gevangen worden in hunne hoogte, en zij verhalen van vervloeking en leugen.
- 14 Verteer in toorn, verteer, dat zij niet meer zijn; en laten zij weten, dat God heerscht over Jakob, tot aan de grenzen der aarde. Selah ²⁾.

1) Vs. 10. עַל zoo de vertalingen en naar ik meen de oorspronkelijke tekst, Houbigant en Michaelis willen, אֶלְיָמִינֵי als vs. 18, doch hiertegen is op te merken, dat de refrainen in de psalmen niet altijd gelijkkluidend zijn, en somtijds in enkele uitdrukkingen verschillen, zie Ps. LVI:5, 11 en 12, Ps. LXII:2, 3, 6 en 7, daarbij past hier שָׁמַר in den context beter dan אֶלְיָמִינֵי, in vs. 18 daarentegen het laatste. Om het parallelisme in vs. 11, zou ik niet de twee eerste woorden bij het vorige willen voegen, vg. vs. 18, ook komt mij met Delitzsch de lezing k'tib zeer wel houdbaar voor, אֶלְיָמִינֵי is Nominat. absolutus.

2) Vs. 14. כִּלְיָהוּ kan vreemd schijnen na het begin van vs. 12, misschien staat het tegenover den dadelijken ondergang; verteer hen, doe hen langzamerhand wegwijnen; vg. vs. 12, doe hen omzwerven; het subject van יִדְעוּ zijn dan de Heidenen, niet gelijk Hitzig wil men onbepaald; door hun langzamen ondergang zal mijn volk (vs. 12) zich hunne boosheid herinneren, en zij de macht van Jahve erkennen.

grond om te meenen, dat Saul ook de eerste maal inwoners van zijn land, niet heidenen, naar Davids huis heeft gezonden. Dat overigens Doëg de Edomiet de eenige was, die het door Saul bevolen vonnis aan de priesters voltrok, de anderen dit weigerden, 1 Sam. XXII; 17, pleit evenmin voor v. d. Palms gevoelen.

Al te gewrongen is Hengstenbergs uitlegging, om de authenticiteit te handhaven. De bede „sta op om alle heidenen te bezoeken” kan, laat ons zijne eigene woorden gebruiken, „nur die Bedeutung einer Vorstufe zu der eigentlichen Bitte haben — der Sache nach ist das: erwache heimzusuchen alle Heiden s. v. a. du der du alle Heiden richtest.” Ps. VII, hier vervolgens geciteerd, kan echter niets bewijzen, daar op onze plaats een bepaalde wensch wordt te kennen gegeven, op de eerst-gemelde daarentogen de volken in het algemeen worden aangeduid, niet direct maar in het voorbijgaan zijn genoemd, zie de verklaring van vs. 8, 9. In één woord, de heidenen, vs. 6, zijn juist zij, waarmede de schrijver te doen heeft; welke beteekenis kan anders deze uitroep hebben? Vs. 9 bevestigt almede deze opvatting.

Evenmin kunnen deze benden, door Saul uitgezonden, heidenen genoemd worden, ingeval zij Israëlieten waren. Dit zou dan, met het oog op hunne misdaad, het geval kunnen zijn, dus zooveel als: zij die met heidenen te vergelijken zijn. Men kan zelfs aanvoeren, dat Ezech. II: 3, volgens de verklaring van Delitzsch en Hitzig, de kinderen Israëls zoo betiteld worden. Ik voor mij zou geneigd zijn, in אל גוים eene glosse te zien, die ter verduidelijking door een lateren er tusschen is geplaatst, om aan te wijzen, waar de Israëlieten zich

toen bevonden. Het volgende **מָרְדוּ**, rebelleeren, opstaan tegen, komt beter achter **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**, dan achter **גֹּזִים**. De LXX mist het woord; de Arab. vert. heeft **قَوْمٌ** en las dus **גֹּזֵי**. — De vraag is, of men op deze wijze de moeilijkheid kan ontgaan, om niet te zeggen, dat deze dienaren niets anders dan werktuigen van Saul waren, en hier en in het vervolg van den psalm de uitdrukkingen te sterk zijn, die te hunnen opzigte gebezigd worden.

Naar vs. 7 te oordeelen, bevindt zich de spreker in eene stad, die door de vijanden omsingeld wordt; deze interpretatie is aannemelijker, dan die waarbij men zich voorstelt, dat zij de stad doorkruisen. Want **סָבַב** met den Accusat. wordt meestal in de eerste beteekenis gebruikt. Werd het laatste bedoeld, men zou eerder verwachten **סָבַב** met **ב**, vg. Hoogl. III: 2, 2 Chr. XVII: 9; hoewel Jes. XXIII: 16 dit werkwoord zonder praepositie geconstrueerd voorkomt, en toch het rondgaan in of door de stad schijnt te moeten beteekenen. Meestal echter is dit spraakgebruik in acht genomen; ook daarom kunnen Davids vervolgers, die zijn huis, niet de stad, omringden, moeilijk bedoeld zijn. Ook zegt Hävernick ten onrechte, dat hier nergens eene meerderheid achter den sprekenden persoon te voorschijn treedt. Vs. 13 immers wederlegt dit: „Stort hen neder, o Heer, ons schild”, terwijl David op dat tijdstip zich alleen bevond, en niet in naam van meerderen kon spreken ¹⁾.

Voor de opvatting, dat hier heidenen in eigenlijken

1) De LXX leest het Sing. waarop Hävernick verzuimt zich te be-roepen: hare afwijking echter heeft allen schijn van emendatie.

zin bedoeld worden, zou almede vs. 14 (zie de twee laatste woorden) getuigen. Om deze redenen kan David het lied bij dit voorval niet gemaakt hebben. Meer valt er te zeggen voor de opvatting van hen, die aan een anderen tijd denken. Köster en Maurer stellen den psalm in Nehemia's tijd, toen Jeruzalem herbouwd werd, en heidensche bewoners des lands de stad omringden, om het werk der terugkeerende Joden te verhinderen, Neh. IV. Zeker worden dan verzen, als 8 en 13, begrijpelijker, dan wanneer wij aan David denken; dat Sauls dienaren hem met leugen en schimp overlaadden, staat 1 Sam. XIX niet te lezen. Hoe daarentegen Nehemia's tegenstanders hem en zijne metgezellen met verachting bejegenden, en bij den Perzischen koning verdacht zochten te maken, is bekend, zie Neh. II:19, IV:1 vv. Het terugkeeren tegen den avond komt overeen met Neh. IV:11 en 21, 22. Van alle geopperde gissingen schijnt mij deze de meest bevredigende toe.

DE ZESTIGSTE PSALM.

- 1 Voor den zangmeester, op de wijs van: Lclie der getuigenis; een Miktam van David om te doen leeren.
- 2 Toen hij gestreden had met de Syriërs van Mesopotamië en Aram Soba, en Joab terugkeerde en de Edomieten sloeg in het Zoutdal twaalf duizend man.
- 3 O God! Gij hadt ons verstooten, ons verscheurd, Gij waart vertoornd, Gij keert tot ons terug.
- 4 Gij hadt het land doen beven, het gespleten; heel zijne breuken, daar het wankelt.
- 5 Gij hebt uw volk eene harde zaak doen zien, ons gedrenkt met bedwelming als wijn.
- 6 Gij hebt aan die u vreezen een vaandel gegeven om uit te steken; verdelg (?) voor den boog ¹).

1) Vs. 6. לְהִתְנוּסָה om het volgende בּוֹפְנֵי zou men het eerst denken aan den stam נִיֶּס vluchten: maar nergens komt de vorm Hithpa'el van dien stam voor; altijd is dit werkwoord in den vorm Kal gebruikt. — Onze vorm is te vinden Zach. IX:16; נִסִּים komt beter bij נִסִּים. — Het woord קֶשֶׁט waarheid, heeft sommigen doen denken aan den Makkabeeschen tijd, aan een tijdperk van godsdienstoorlog. Dit argument is te zwak om gewigt in de schaal te leggen. Alle vertt. hebben denkelijk קֶשֶׁט gelezen, of gegist dat dit bedoeld werd door קֶשֶׁט. De beteekenis waarheid levert geen goeden zin op, hoe men

- 7 Geef, opdat uwe geliefden uitgerod worden, uitkomst door uwe rechterhand en verhoor mij ¹⁾).
- 8 God heeft gesproken in zijne heiligheid; ik wil juichen, ik wil Sichem verdeelen en het dal van Succoth afmeten ²⁾);
- 9 mij is Gilead en mij is Manasse, en Ephraim is mijn hoofdschut, Juda mijn schepter,
- 10 Moab is mijn waschvat, op Edom zal ik mijn schoen werpen, over het land der Philistijnen is mijn vreugdgeschrei ³⁾).

het voorafgaande werkwoord ook vertale. Daarom zou ik mij met hen vereenigen, die קָשַׁט in de beteekenis van boog opvatten, of liever, קָשָׁה lezen. Naar mijne meening is het niet onmogelijk, dat er een woord uitgevallen is na קָשַׁט, wellicht een Imperat., zie vs. 4, 7.

1) Vs. 7. Het Pl. in de k'tib. De Sing. wordt in alle vertalingen uitgedrukt en is waarschijnlijk de ware lezing.

2) Vs. 8. Wie spreekt in deze verzen, God of de dichter zelf? Het eerste gevoelen acht ik onjuist, want „ik wil juichen” en evenzoo wat er op volgt klinkt tamelijk vreemd indien het woorden van God zijn: ook pleit het spraakgebruik, daar נִבְרַךְ niet אָמַר is gebezigd, geenszins voor de opvatting, dat Gods eigen woorden worden aangehaald. Slechts weinig voorbeelden bestaan in het O. T., dat de oratio recta met דָּבַר wordt ingelcid.

3) Vs. 10. הַיְהוּדִים וְהַיְהוּדִים de lezing in Ps. CVIII die tot opheldering dient, en de voorafgaande Indicativi doen mij besluiten om יְהוּדִים te lezen, als in Ps. CVIII en dus een Infinit te zien in het laatste woord; zooals de vocalen hier geplaatst zijn, zou men moeten aannemen dat de bedoeling was: „juich om mij of over mij,” wat in het verband niet past. Met de vergelijking van Juda en Ephraim in vs. 9 bij een schepter en helm, correspondeert in het volgende die van Moab met een waschvat, dat voor allerlei gebruik diende, zie Herod. II, 172. De schoen is evenzeer een veracht voorwerp als het waschbekken, en staat in verband met het vorige, want die zijne voeten wascht ontdoet zich eerst van schooisel. Aan den eenen kant dus eervolle teekenen

- 11 Wie zal mij voeren naar eene versterkte stad; wie heeft mij naar Edom geleid?
- 12 Gij niet, o God! die ons verstooten hadt, en zult Gij niet uittrekken, o God! met onze legers?
- 13 Geef ons hulp voor den vijand, daar ijdel is hulp van menschen.
- 14 Met God zullen wij heldendaden doen, en Hij vertreedt onze tegenstanders.

Wat dikwijls aan de tijdsbepaling van de psalmen in den weg staat, dat zij namelijk geen aanknoopingspunt voor de geschiedenis aanbieden, schijnt hier niet het geval te zijn, daar vooral vs. 8 en vv. bij oppervlakkige beschouwing genoeg gegevens schijnen aan te bieden. Toch zal men niet vele psalmen vinden, waarbij het zoo in nadruk geldt als hier: „sub judicel is est,” misschien is het niet te veel gezegd: „sub judice lis manebit.” De gevoelens der uitleggers loopen dan ook in hooge mate uiteen. De echtheid wordt voorgestaan door Hävernick, Hengstenberg e. a. tegenover een groot getal critici, die de meest verschillende gissingen voor den dag brengen.

Zien we eerst, of hier aan David en zijn tijd kan gedacht worden. Het land was, zooals de aanvang te kennen geeft, door zware rampen geteisterd, denkelijk door gevoelige nederlagen, van de vijandelijke legers ondervonden. Zij, die met het opschrift te rade gaan en 2 Sam. VIII ter hand nemen, meenen hun gevoelen

van macht, aan den anderen kant, van verachting en oncer. Verg. over de beteekenis op deze plaats van נעל Wetstein in den Comm. v. Delitzsch op de psalmen, p. 789.

te kunnen staande houden door de hypothese, dat de oorlog van David met de Philistijnen, Moabieten, Syriërs gevoerd, wel met goeden uitslag ten einde werd gebracht, maar eerst na eene hardnekkige worsteling, waarin Israël meer dan eens het onderspit delfde. Dit wordt opgemaakt uit de groote macht van de omliggende volken. Men mag echter vragen, of de aanhef op die wijze voldoende gemotiveerd wordt, terwijl men in 2 Sam. VIII al zeer tusschen de regels lezen moet, om er die nederlagen te vinden, waarvan geen woord te lezen staat. Juist het begin van den psalm is een hoofdbezwaar bij de meesten tegen de echtheid.

Toch meen ik, dat men dit bezwaar door eene eenigzins andere opvatting ontgaan kan. De klachten, in de eerste verzen geuit, zien meer op het verledene dan op het oogenblik, waarop de psalm werd vervaardigd. Reeds is een andere toestand opgedaagd, zooals duidelijk blijkt uit vs. 3: „Gij keert tot ons terug”, en vs. 6; al waren de gevolgen der geleden onheilen voor het oogenblik nog zichtbaar (zie vs. 4). Om niet van de nederlaag in den oorlog tegen de Philistijnen geleden te spreken, waarbij Saul het leven had verloren, een lange burgeroorlog, ten laatste ten gunste van David beslist, had den Israëlitischen staat ongetwijfeld verzwakt, die nu eerst onder Davids regeering zich krachtig naar buiten vertoonde. Op deze wijze laten zich de uitdrukkingen, vs. 3 vy., misschien verklaren, als doelende op een leed dat, schoon nog in gevolgen aanwezig, thans echter voorbij was.

Hiertoe geeft vs. 6 evenzeer recht. Hoe men dit ook moge uitleggen, zeker is het, dat hier iets gunstigs

wordt aangeduid, zelfs al wil men het werkwoord הִתְנַחֵם door vluchten overzetten. Volgens mijne opvatting echter (zie de aantekeningen), kan men even goed denken aan zegepralen op den vijand behaald. Meermalen wordt het oprichten eener banier als het sein tot aanvallen vermeld, niet altijd om een vereenigingspunt daar te stellen voor vluchtelingen; zie b. v. Jes. V:26 e. a. pl. Bij deze verklaring bestaat er overeenstemming tusschen ons vers en de mededeelingen in Samuel, volgens welke deze krijg nagenoeg met onafgebroken geluk is gevoerd. Daarentegen moet men uit vs. 7 en evenzoo uit vs. 12 noodzakelijk afleiden, dat er voor het tegenwoordige reden van vrees bestond. Nog schijnen de Edomieten niet onderworpen te zijn, zie vs. 11 en vv., en mag men Venema's verklaring voor de ware houden, ook vs. 10, waar volgens Venema אֲשִׁלִּיךְ als Futurum is op te vatten. Eene bijzonderheid, die in 1 Kon. XI:15, 16 vermeld wordt, hoe Joab alle mannen in Edom uitroeide, na zes maanden aldaar vertoefd te hebben, kan doen vermoeden, dat de Edomieten meer dan de andere volken hardnekkige tegenweer boden, en het meest de Israëlieten in het nauw brachten. Op deze wijze wordt het verhaal in Samuel aangevuld, zonder het daarom eenigzins geweld aan te doen.

Bij al het tot dusver gezegde pleit voor de echtheid van den psalm het meest, wat vs. 8—10 gezegd wordt en zeker in Davids mond niet vreemd klinkt. De groote moeilijkheid ligt echter juist in de rechte verklaring van deze verzen. Slaat de dichter het oog op de toekomst, of heeft hij een toestand in het oog, die reeds bestaat? Niets verhindert ons het laatste aan te

nemen, zelfs niet vs. 8, want het toedeelen en afmeten kan toch eerst geschieden na de in bezit neming. De hier aangeslagen zegevierende toon past aan David zeer goed, na de onderwerping van de genoemde volken en na de vereeniging van het gansche Israëlitische volk onder eenen sceppter. Venema's verklaring moge hier vergeleken worden, die in vele opzichten met de hier beproefde overeenkomt. Ik zeg beproefde; als geheel zeker zou ik haar niet durven voorstellen. De verandering die Venema voorstelt, om zijne historische verklaring beter te ondersteunen, namelijk den Imperativus vs. 13 in een Indicat. *יִדְבַּ* te veranderen en op het verledene te doen slaan, heeft geen voldoende grond. Is onze opvatting de ware, dan schijnt het gevaar in den Edomitischen krijg, zooals vs. 13 aanwijst, dreigend geweest te zijn, wat in geen geval onmogelijk is.

Onze opvatting krijgt eerst dan eenig recht, wanneer wij onderzocht hebben, of er een betere aanleiding, dan die het opschrift geeft, te vinden is. Eenige der voornaamste gevoelens mogen hier ter toetsing volgen.

Ewald scheidt vs. 1—7, benevens vs. 12, te beginnen bij *וְיִקְרָא*, van het overige af¹⁾; wat overblijft is Davidisch. Om niet te spreken van deze willekeurige splitsing in twee deelen, die Ewald maakt, gegrond op de aanmerking: „die Ungleichheit springt stark genug in die Augen”, komt mij de tijdsbepaling van den psalm, die dan uit een Davidisch fragment en uit woorden van een lateren dichter bestaat, niet gelukkig voor. Ewald denkt aan een tijdstip kort na de ballingschap. Maar

1) *Die Dichter des A. B.*, bl. 45.

het citaat vs. 8 vv. is weinig passend voor den toestand in dezen tijd. Dit gevoelt Ewald zelf en redt zich met de uitvlucht, dat de Philistijnen licht konden gelden voor heidenen in het algemeen, waarmede hij aan den dag brengt de bezwaren aan zijne uitlegging verbonden, daar de Israëlieten toen niets te lijden hadden van de Philistijnen. Het is niet bewezen dat, indien een gedeelte van David is, het overige later is opgesteld, zeker niet in den tijd, waarin Ewald wil.

Böttcher (Neue Exeg. krit. Aehrenlese) stelt den psalm na de scheuring van het rijk in Amazia's tijd, en in diens naam gedicht. Amazia voerde krijg met de Edomieten, die hij in een gelukkig gevoerden krijg versloeg, zie 2 Kon. XIV en 2 Chr. XXV. De klachten, in de eerste regels geuit, zien volgens Böttcher op de zware nederlaag, hem toegebracht door Joas, koning van Israël, dien hij ten strijde had uitgedaagd. Het orakel, vs. 8—10, bevat eene hoopvolle verwachting van de vereeniging der gescheidene rijken onder één bewind, met al de omliggende landen. Onze psalm is dus vervaardigd na de overwinning van Israël op Juda. Deze hypothese kan mij niet bevredigen. Om niet te zeggen, dat volgens vs. 11 de tocht naar Edom moct opgevat worden als nog niet afgevoerd¹⁾, de chronologische orde in den psalm stemt met de geschiedenis weinig overeen. Want na de ramp, die Amazia getroffen had, mag de ontboezeming vs. 8—10 verwondering baren, die, zoo zij al ware opgewekt door den goeden uitslag in den oorlog tegen de Edomieten, later, in de omstandigheden waarin

1) Zie de aant. op vs. 11.

Amazia verkeerde, wel ondenkbaar moet voorkomen. Hoe kon hij toen nog zijne vroeger gekoesterde hoop voeden, dat Juda met Israël zou hereenigd en het rijk in zijn voormaligen omvang hersteld worden. De juichende toon in vs. 8 vv. sluit zich allerm minst aan bij de treurige stemming, waarin de spreker, naar de eerste verzen te oordeelen, verkeerde. Vooral niet, wanneer na de nederlaag, bij Beth-Semes aan Juda door Israël toegebracht, Amazia heeft opgehouden te regeeren en zijn rijk onder het bestuur kwam van Joas, koning van Israël, eene gissing voorgesteld door Kuenen, *Godsd. v. Israël*, I, p. 183, 184. Indien men deze omhelst, dan worden verzen als vs. 8 vv. onbegrijpelijk bij een koning, die zijn rijk had verloren.

Na Amazia besteed Uzzia den troon van Juda, onder wiens regeering Hitzig vroeger den psalm plaatste, doch welk gevoelen hij later heeft teruggenomen. Genoeg zij het te herinneren, dat Moab niet genoemd is onder de volken die Uzzia bcoorloogde. Zelfs mag men vragen, of Moab toen wel op vijandigen voet met Juda verkeerde, terwijl het juist aan de macht van Israël, Juda's vijand, weerstand zocht te bieden. Maar nog minder moet Hitzigs gissing, in zijn werk: „*Begriff der Kritik*”, die hij in de plaats van zijne vroegere stelt, aannemelijk voorkomen, dat Johannes Hyrcanus hier het woord voert. Want al neemt men de mogelijkheid van Maccabeesche psalmen aan, ieder zal toegeven, dat een psalm, die nog voor het zamenstellen van een anderen gediend heeft, onmogelijk zoo laat kan geplaatst worden. Daarbij komt, en hierom zou ik in het algemeen niet licht aan den tijd na de ballingschap

denken, dat Ephraïm en Manasse genoemd zijn, welke evenmin als de andere stammen, uitgenomen natuurlijk Benjamin en Juda, zijn teruggekeerd. Niets blijft over, dan alleen hun voormalig grondgebied er onder te verstaan, zoo men aan den Maccabeeschen tijd wil denken. In het volgende zijn wel is waar evenzoo de landen genoemd, maar toch zullen wel voornamelijk de volken, die ze bewoonden, bedoeld zijn, zoodat, terwijl niets er toe leidt om den psalm voor Maccabeesch te verklaren, volstroekt niet alle zwaarigheden verdwijnen, wanneer men met Olshausen, v. Lengerke, Hitzig aan een zoo laten tijd denken wil.

In het opschrift wordt Joab de overwinnaar der Edomieten genoemd, in 1 Chron. XVIII:12 daarentegen Abisai ben Zeruja; in 2 Sam. VIII:13 David. Het groote verschil in deze opgaven is voornamelijk in de verscheidenheid van persoonsnamen gelegen. Daarom is het hoogst twijfelachtig, of de schrijver van Ps. LX:1, 2 uit dezelfde bron als de twee andere geput heeft, of wel uit eene andere en misschien zeer betrouwbare. Beide gevallen zijn mogelijk. Gelijkheid in de verschillende lezingen in Sam., Chron. en den Psalm te brengen, is nog niemand gelukt.

DE DRIE EN ZESTIGSTE PSALM.

- 1 Een psalm van David, toen hij in de woestijn van Juda was.
- 2 o God! Gij zijt mijn God, ik zoek U met verlangen, mijne ziel dorst naar U, mijn vleesch smacht naar U in een dor land, en is aamechtig zonder water ¹⁾).
- 3 Aldus heb ik u in het heiligdom aanschouwd, als ik zag uwe macht en heerlijkheid ²⁾);
- 4 want beter is uwe gunst dan het leven, zoo prezen U mijne lippen.

1) Vs. 2. De verbetering, die Koorda, *Gr.* § 407. Aant. in de Mazorethische afdeeling aanbrenge is aannemelijk, om namelijk achter אֲנִי het verslid te sluiten en אֲנִי als verbum te nemen. Ewald, *Gramm.*, p. 453, wijst op den overgang, die somtijds plaats vindt van het Fem. in het Masc., Ps. CIV: 5 e. a. pl. Dit is juist, doch אֲנִי is Substantivum geen, Adj. en behoort niet bij אֲנִי.

2) Vs. 3. אֲנִי is op allerhande wijze uitgelegd, zie Hupfeld op deze plaats. Hij zelf wil de versleden omzetten, „zu sehen deine Kraft und Herrlichkeit, so hab ich Dich im Heiligthum geschaut.“ Eenvoudiger is het, te denken aan de eerste woorden van vs. 2, „zoo als mijn God, heb ik u aanschouwd“ enz. אֲנִי van den tijd te verklaren; toen, welker met beroep op Ps. LXI: 9 kan hier moeilijk toegelaten worden, hier staat het Pf. en de tijd waarop, gdoeld zou worden, is in het voorgaande niet aangegeven.

- 5 Aldus zal ik U roemen in mijn leven, in uwen naam
mijne handen opheffen,
- 6 als met vet en merg wordt mijne ziel verzadigd,
en mijn mond juicht met jubelende lippen,
- 7 als ik U gedenk op mijn leger, in de nachtwaken
over U peins,
- 8 dat Gij mij ter hulp zijt geweest; en ik juich in de
schaduw uwer vleugelen.
- 9 Mijne ziel kleeft U achteraan; uwe rechterhand heeft
mij gevat.
- 10 Maar dezen zoeken mijn leven tot hun verderf, zij
zullen komen in de onderste deelen der aarde.
- 11 Men zal hen overleveren aan het zwaard; zij zullen
eene prooi der schakals worden.
- 12 Maar de koning verheuge zich in God, laat ieder
zich beroemen die bij hem zweert, want de mond
der leugensprekers zal gestopt worden ¹⁾).

Aan welken tijd in Davids leven te denken bij vs. 1? Algemeen stemt men toe, dat slechts aan de vlucht voor Absalom kan gedacht worden. Vs. 12 toont dit voldin- gend aan.

Velen meenen voor de geringe waarde der historische aanduidingen in het eerste vers een sprekend bewijs te zien. Kan de koning, in het laatste vers genoemd, moeilijk Saul zijn, evenmin kan de woestijn, waarin David voor zijn zoon vluchtte, de woestijn van Juda genoemd worden, en dus kan men gewaar worden, zoo

1) Vs. 12. Die bij hem (den koning) zweert, vg. Gen. XLIII:15 vv. de koning is de hoofdpersoon van wien sprake is.

laten enkelen zich hooren, hoe gedachteloos de latere vervaardigers der opschriften te werk gingen ¹).

Laat ons zien, of wij kunnen nagaan, hoe ver de woestijn van Juda zich uitstreckte. Haar zuidelijke grens liep langs Arad, zie Richt. I: 16; ten N. strekte zij zich uit althans tot Beth-Araba, welke plaats aan het westelijk Noordeinde der Doodc Zee lag. In Jos. XV: 61 en 62 worden zes steden als in haar liggende opgenoemd, waarvan, behalve Beth-Araba, slechts Engodi en de Zoutstad, wat hare ligging aangaat, bekend zijn. Uit de plaats Richt. I: 16 zou men opmaken, dat de woestijn van Juda met haar Noordelijke grens niet tot aan Jericho reikte. „De Kenieten,” zoo lezen wij daar, „trokken op uit Jericho met de kinderen van Juda naar de woestijn van Juda, die ten Z. van Arad is.” Dus zou David, strikt genomen, niet in de woestijn van Juda verkeerd hebben op de vlucht voor Absalom. Reeds spoedig immers trok hij van Jeruzalem uit de beek Kedron over ²). Verder lezen wij, dat hij bij Mahanaim den Jordaan overtrok, eene stad die nog vrij wat noordelijker lag dan Jericho. Hierbij komt, dat in 2 Sam. XV vv. steeds de benaming מְדִבְרָה voorkomt, niet יַדְיָדָה, terwijl men Jos. XV: 61 de benaming מְדִבְרָה vindt, maar

1) Zoo Hupfeld: „Die Angabe der Ueberschrift über die Lage im Leben Davids richtet sich schon durch ihre nichtssagende Unbestimmtheit.”

2) Zeker strekte de woestijn van Juda zich verder uit ten Noorden dan de beek Kedron. Men behoeft dus Matth. III: 6, verg. met vs. 1, geen bezwaar te vinden, dat Johannes in den Jordaan doopte, terwijl hij in de woestijn van Juda was, wellicht in dat gedeelte van den Jordaan dat vlak aan de Doodc Zee grensde.

nadat onmiddellijk vooraf van den stam Juda sprake is geweest. Alles te zamen genomen, komt mij de beschuldiging van onnauwkeurigheid, die men het opschrift ten laste legt, niet geheel ongegrond voor.

De dichter houdt zich op in een onherbergzaam oord, vluchtende voor zijne vijanden, zoo de letterlijke opvatting in vs. 2 recht van bestaan heeft, en niet met de Syr. vert., die verscheidenen volgen, de \beth in plaats van de \beth moet gelezen worden. De overige vertt. volgen den Masoreth. tekst en het vervolg (zie vs. 11) wettigt deze lezing ¹⁾. Dat deze vluchteling een koning is, zou men uit het laatste vers niet opmaken, hoewel ik niet te veel bouwen wil op dit argument.

Het is moeilijk uitspraak te doen, waar de gegevens zoo schaarsch zijn als hier, aan welke periode, om niet te zeggen aan welken persoon, wij moeten denken.

Vermoedelijk moet zich onze blik richten naar den tijd kort voor de ballingschap. In vs. 13 zie ik voor mij eene herinnering aan den tempel, waarvan met weemoed getuigd wordt, hoe de dichter aldaar Gods nabijheid placht te ondervinden (zie Ps. LXXXIV). Om aan David op zijn vlucht te denken, hiervan weerhoudt mij daarenboven eene uitdrukking als vs. 11; ook de beschuldiging van leugenspreken zou tegenover Absalom en zijn aanhang eene door niets uitgelokte beschuldiging zijn.

1) Ps. LXI is niet onwaarschijnlijk van de hand van onzen auteur; zie tot staving van de eigenlijke opvatting van ons vers Ps. LXI: 3, van het einde der aarde. De \beth als = \beth op te vatten, of te vertalen: als in een land, is tamelijk gezocht.

DE HONDERD TWEE EN VEERTIGSTE
PSALM.

- 1 Een leerdicht van David, toen hij in de spelonk was; een gebed.
- 2 Luide roep ik tot Jahve, luide smeeik ik tot Jahve.
- 3 Stort voor Hem uit mijn harteleed, maak voor zijn aangezicht mijn nood bekend.
- 4 Wanneer mijn geest in mij is ter neergedrukt, toch kent Gij Heer! mijn pad op den weg dien ik ga ¹⁾).
- 5 Zij hebben voor mij een valstrik verborgen, ik mag ter rechter gadeslaan, zien en uitzien, maar ik heb geen bekende; ik heb de toevlucht uit het oog verloren, niemand is er, die aan mij zich laat gelegen liggen ²⁾).

1) Vs. 4. De verandering van Hitzig om namelijk te lezen: **נְתִיבָתִי** is op zijn minst genomen willekeurig, en het is moeilijk den tekst te veranderen, terwijl men geen enkelen steun in de oude vertalingen vindt. Vs. 4 spreekt van Gods hulp en bijstand; vs. 5 van het belagon der vijanden; de eenige verbetering, die gemakkelijk is te maken, zou zijn met **לִי** **נְתִיבָתִי** het 5e vers te beginnen.

2) Vs. 5. **יָמִיךְ** een chaldaiscerende vorm, naar Hitzig's gevoelen met de betoekenis van „dagen lang.” Ps. CXLIII is v. Hitzig (en de

- 6 Ik heb geroepen tot U, Jahve! ik heb gezegd: Gij zijt mijn toeverlaat, mijn deel in het land der lovenden.
- 7 Let op mijn gcjammer, want ik ben zeer vernederd, red mij van mijne vervolgers, want zij zijn mij te machtig.
- 8 Voer mij uit de gevangenis om uwen naam te loven, mij zullen de rechtvaardigen omringen, als gij het wel met mij zult maken.

Ps. CXL—CXLIII worden meestal te zamen genomen als van één auteur. Inderdaad bestaat er eenige overeenkomst, vg. b. v. de plaatsing der ך in Ps. CXLI:5 en Ps. CXLII:4, zie nog Ps. CXL:6 en CXLII:4, CXL:7 en CXLII:6 enz. Derhalve zouden deze vier liederen uit elkander kunnen opgehelderd worden. Afgezien hiervan, kan men, zoo al niet den tijd van Ps. CXLII bepalen, toch de onjuistheid van vs. 1 met eenige zekerheid aantoonen. Welke grot bedoeld wordt doet weinig ter zake. Noch 1 Sam. XXII, noch 1 Sam. XXIV geven den toestand weder van den hier smeehenden dichter. Vooreerst was David door verscheidene lotgenooten vergezeld, en kon dus moeilijk verklaren, dat niemand hem kende, niemand zich aan hem liet gelegen liggen. Verder bestaat er geene enkele reden om

meesten oordeelen aldus) van dezelfde hand; aldaar is de gewone vorm gebruikt vs. 5. Ik geef echter toe, dat de uitgangen ך ו en ך ו kunnen afwisselen. Meer echter staat Hitzig's vertaling in de weg, dat bij den vorm ך וך voor ך וך eene dubbelzinnigheid ontstaat, die licht te vermijden ware geweest, door de gewone terminatie te behouden. De rechterzijde is die waarvan de hulp komt opdagen, zie Ps. XVI:8; aldus moet men ook hier de plaats opvatten.

מסגור in overdrachtelijken zin te nemen, dat gevangenis beteekent, zie Jes. XLII: 7, en geen gepaste benaming is voor een toevluchtsoord.

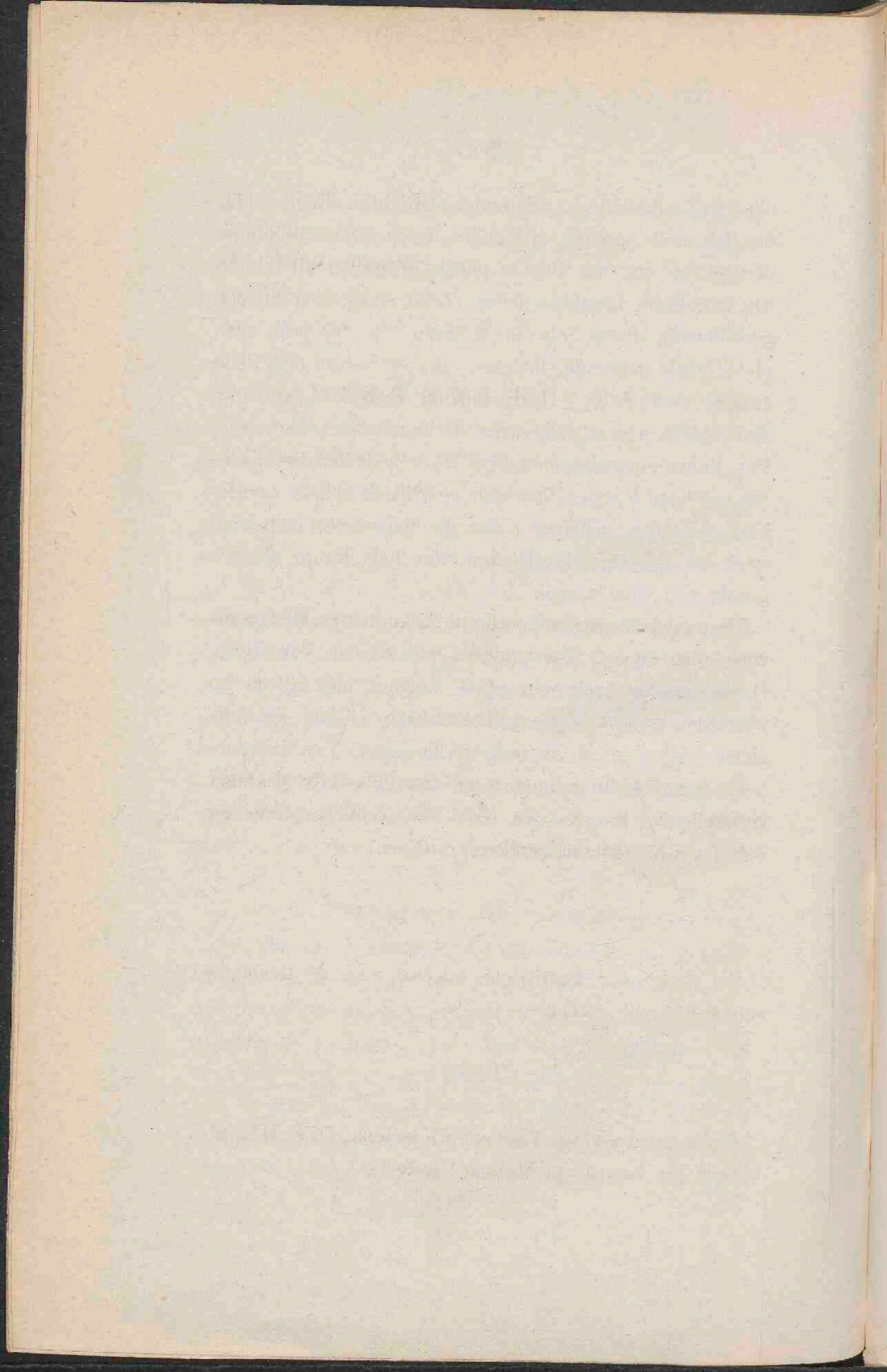
B E S L U I T.

Hiermede zijn wij aan het einde van ons onderzoek gekomen. Dat ik Ps. XXX niet opgenomen heb onder de hier behandelde dichtstukken, zal niet bevreemden kunnen. De inwijding van het huis, zie vs. 1, d. i. waarschijnlijk den tempel, geeft de gelegenheid aan, waarbij de psalm gezongen werd, niet waarbij de dichter hem gemaakt heeft, en de uitleggers, die aan de plaats denken, waar David, volgens 2 Sam. XXIV, een altaar oprichtte, zoo als Tholuck, Hengstenberg, Hävernick, doen onnoodige moeite om het opschrift en den psalm in overeenstemming te brengen. De laatste kan vroeger gedicht zijn dan de omstandigheid plaats had, waarbij hij volgens vs. 1 gezongen werd. De plaatsing van שִׁיר הַמַּסְגֵּר הַזֶּה voor den persoonsnaam toont dit reeds aan.

Onder de liederen, over welker echtheid op deze bladzijden eenige opmerkingen in het midden zijn gebracht, mogen, dit is de slotsom, enkele Davidisch heeten. Of nog meerdere in het psalmboek Davids naam terecht dragen, deze vraag behoort niet binnen de grenzen van mijn tegenwoordig onderzoek. Dragen eenige opschriften niet onduidelijk het karakter van gissingen, vooral ten opzichte van de gelegenheid, waarbij de psalm is vervaardigd, eenige er van kunnen bij nader onderzoek

den toets doorstaan. Sommige berichten in Samuël, die ten volle geloof verdienen, laten niet onduidelijk doorschemeren, dat Davids poezie geenszins uitsluitend een wereldsch karakter droeg. Zeker mag men bij een godsdienstig feest, als in 2 Sam. VI, bij zulk eene plechtigheid passende liederen, in plaats van ongewijde zangen verwachten. Davids spelen voor Saul geeft niet den indruk van vrolijke wereldsche muziek; even goed kan Sauls onrustige stemming door godsdienstige liederen getemperd zijn. Niet onbelangrijk is ook de opmerking van den schrijver, dat de booze geest van Saul week en de geest des Heeren over hem kwam als een gevolg van Davids spel.

Deze mededeelingen stooten de uitkomst van dit onderzoek niet omver, zoo zij haar niet veeleer bevestigen. David bewoog zich met zijne zangers niet alleen op wereldsch gebied. Zijne gedichten zijn ook aan het religieuse niet vreemd. Ik mag verder gaan. Van de waarheid dezer stelling kunnen wij ons bij enkele psalmen vergewissen, waartoe Ps. III, VII, XVIII, misschien ook Ps. LX, moeten gerekend worden.

STELLINGEN.

I.

Bij de psalmenkritiek behoort men de opschriften als niet geschreven te beschouwen.

II.

De berichten in de boeken van Samuel, omtrent David opgeteekend, geven geen recht tot de stelling: er zijn geene Davidische psalmen.

III.

De studie der Semitische talen is voor de theologie van zeer groot belang.

IV.

Het getuigenis van Papias bij Eusebius, *H. E.* III, 39. betreft het kanonieke Marcus-Evangelie.

V.

De hoop op onsterfelijkheid wordt in den 16^{en} psalm niet uitgesproken.

VI.

Van de vrijere richting, die zich in onze dagen in de R. Katholieke kerk openbaart, is geen voordeel voor het Protestantisme te verwachten.

VII.

In Lucas XVI:17 is de lezing *τοῦ νόμου* de echte.

VIII.

Paulus heeft aan de lichamelijke opstanding van Jezus geloofd.

IX.

Het staat den Evangeliedienaar niet vrij, de resultaten van zijn onderzoek voor de gemeente te verbergen.

X.

Bij de historische kritiek mag de onwaarschijnlijkheid, niet de onmogelijkheid der wonderen vooropgesteld worden.

XI.

Op sommige plaatsen in de brieven van Paulus wordt de wederherstelling aller dingen geleerd.

XII.

In Johannes III : 14 ziet ὑψώω op Jezus' kruisdood.

XIII.

Volgt men het bijbelsche spraakgebruik, dan kan de mensch na den val even goed, als voor den val, gezegd worden naar Gods beeld geschapen te zijn.

XIV.

In Deut. XXXIII : 12 is לְבַטֵּחַ betere lezing dan לְבַטֵּחַ.

XV.

De negatieve kritiek is niet zonder waarde.

XVI.

Het vrije lezen der leerrede is voor den kanselredenaar aan te bevelen boven het memoriseeren.

XVII.

De betrekking tusschen den Staat en de Nederlandsche Hervormde Kerk is voor de laatste een voorrecht te achten.

E R R A T A.

Bl. 10 derde regel v. o.	staat: daardoor	lees: Daardoor
" 11 zesde regel v. o.	" stelde?	" stelde.
" 13 in de noot	" lezen, wij	" lezen wij,
" 19 tweede regel v. b.	" deze	" dezor
" " zevende regel v. b.	" vgl. (vs. 2 en 7)	" (vgl. vs. 2 en 7)
" 21 in noot 1)	" ירדף	" ירדף
" " " " "	" ירדף	" ירדף
" 45 zesde regel v. b.	" gepast hou- den	" gepast te houden, zal
" 48 elfde regel v. b.	" wordt twijfel- achtig.	" betwijfelbaar wordt.
" " tiende regel v. o.	" en het laatste vers	" en waarin het laatste vers.
" 81 vijftiende regel v. b.	" judicel is	" judice lis

De overige misstellingen verbeterde de welwillende lezer.
